

HADITH

Uluslararası Hadis Araştırmaları Dergisi
International Journal of Hadith Researches
المجلة الدولية لأبحاث الحديث

Temmuz / July / يوليو / 2023, 10: 1-32

'Kokusu, Tadı ve Rengi Değişmedikçe Su Temizdir...' Rivayeti: Zayıf Hadis-İcmâ İlişkisi Bağlamında Bir İnceleme

Hadith Of 'Water is Pure Unless its Smell, Taste, and Color has Changed...': An Analysis within the Context of Weak Hadith-Ijmâ Relationship

رواية 'إِنَّ الْمَاءَ لَا يَتَّجَسُّهُ شَيْءٌ، إِلَّا مَا عَلَبَ عَلَى رِيحِهِ وَطَعْمِهِ وَلَوْنِهِ': دراسة في سياق علاقة الحديث الضعيف بالإجماع

Bekir Özüdoğru

Dr. Öğr. Üyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
Samsun/Türkiye
Assit. Professor, Ondokuz Mayıs University, Faculty of Theology,
Samsun/Türkiye
bekirozudogru@gmail.com
ORCID: orcid.org/0000-0001-5996-3942

Muhammed Mustafa Yılmaz

Doktora Öğrencisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Samsun/Türkiye
Student of Phd., Ondokuz Mayıs University, Graduate Education Institute,
Samsun/Türkiye
muhammed_yilmaz2897@hotmail.com
ORCID: orcid.org/0000-0002-9234-0525

Makale Bilgisi | Article Information

Makalenin Türü | Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi | Received Date: 15.11.2022

Kabul Tarihi | Accepted Date: 27.07.2023

Yayın Tarihi | Published Date: 31.07.2023

Yayın Sezonu | Pub. Date Season: Temmuz / July

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.8187957>

Yazarların Katkıları | Authors Contributions

Çalışmanın Tasarlanması | Conceiving the Study: BÖ (%90), MMY (%10)

Veri Toplanması | Data Collection: BÖ (%50), MMY (%50)

Veri Analizi | Data Analysis: BÖ (%80), MMY (%20)

Makalenin Yazımı | Writing Up: BÖ (%60), MMY (%40)

Makale Gönderimi ve Revizyonu | Submission and Revision: BÖ (%60), MMY (%40)

Çıkar Çatışması | Competing Interests: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. / No conflict of interest declared.

Finansman | Grant Support: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır. / No external funding was used to support this research..

Atıf/Citation/ اقتباس: Özüdoğru, Bekir; Yılmaz, Muhammed Mustafa. "'Kokusu, Tadı ve Rengi Değişmedikçe Su Temizdir...' Rivayeti: Zayıf Hadis-İcmâ İlişkisi Bağlamında Bir İnceleme". *HADITH* 10 (Temmuz 2023), 1-32. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8187957>.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. (Bekir Özüdoğru, Muhammed Mustafa Yılmaz)

Yayıncı/Published by: Veysel Özdemir.

İntihal/Plagiarism: Bu makale, Turnitin yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir / This article has been scanned by Turnitin. No plagiarism detected / اتصال: تم فحص البحث بواسطة برنامج لأجل السرقة العلمية فلم يتم إيجاد أي سرقة علمية.

Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisans (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır / This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC).

‘Kokusu, Tadı ve Rengi Değişmedikçe Su Temizdir...’ Rivayeti: Zayıf Hadis-İcmâ İlişkisi Bağlamında Bir İnceleme

Dr. Öğr. Üyesi Bekir Özüdoğru, Muhammed Mustafa Yılmaz

Anahtar Kelimeler: Öz

Hadis
Zayıf
Fıkıh
Su
Temizlik
İhtilâf
İcmâ
Sihhat

Hadislerin, Kur’ân, sünnet ve icmâ gibi delillerle ilişkisi önem arz etmektedir. Bir rivayetin varlığı ve anlamı konusunda icmâ olması, rivayetin söyleyenine âdiyeti ve delil alınışı açısından önemli karinelere birisidir. Bu kapsamda zayıf hadis doğrultusunda icmânın varlığı, rivayetin isnad dışı olarak takviye edildiğini gösterebilir. Bu konudaki örneklerden birisi “Rengi, kokusu ve tadı değişmedikçe su temizdir.” rivayetidir. Çalışmanın konusu, zayıf hadis-icmâ ilişkisini söz konusu örnek üzerinden analiz etmektir. Hadis tekniği açısından rivayetin tüm tarihleri zayıflıktan âri değildir. Çalışmada, icmâ rivayetin zayıflığını takviye eder mi? yoksa böyle konularda zayıf rivayet mi icmâ mı delil alınır?, İcmânın oluşmasında zayıf rivayetin ya da zayıf rivayetin oluşmasında icmânın etkisi var mı? gibi soruların bir örneklem üzerinden cevapları aranmaktadır. Bu kapsamda çalışmanın amacı, zayıf hadis-icmâ ilişkisini teorik bilgilerden ziyade furû kaynaklar üzerinden izâh etmektir. Öncelikle söz konusu rivayetin hadis ilmi açısından analizi yapılmış ve zayıf olduğu, rivayetdeki istisna bölümünün ziyâde olduğu tespit edilmiştir. Sonra şerhler üzerinden zayıf hadis-icmâ ilişkisinin izi sürülmüştür. Buralarda hadisin zayıflığına ancak üzerinde icmâ edildiğine vurgu yapılmıştır. Zayıf olan istisna bölümü üzerinde icmâ olması, o bölümün sonradan rivayete ziyâde edildiği düşüncesini güçlendirmiştir. Fıkıh literatüründe ise farklı mezheplerin görüşleri araştırılmıştır. Buralarda suyun üç vasfı rivayeti ya zayıflığına işaret edilmeksizin ya da herkesin kabul ettiği/bilinen bir bilgi olarak aktarılmıştır. Bu ise fıkıh kitaplarında rivayete sihhatten öte delil alınıp alınmaması açısından bakıldığını göstermektedir.

Ḥadīth Of ‘Water is Pure Unless its Smell, Taste, and Color has Changed...’: An Analysis within the Context of Weak Ḥadīth-Ijmā Relationship

Keywords:

Ḥadīth
Weak
Fiqh
Water
Cleanliness
Dispute
Consensus
Authenticity

Abstract

The relationship of ḥadīths with evidences such as the Qur'an, Sunnah and consensus (ijmā') is important. Ijmā' on the existence and meaning of a narration is one of the important presumptions in terms of ascertaining its belonging to the narrator and its proof-value. In this context, the existence of ijmā' in support of weak ḥadīth may indicate that the narration was reinforced by means outside of isnād. One of the examples on this subject is the following tradition (rivāyā): “Water is pure as long as its smell, taste, and color has not changed.” The subject of this study is to analyze the weak ḥadīth-ijmā' relationship through the example in question. In terms of ḥadīth technique, not all versions of the narration are free from weakness. Using the aforementioned tradition as a case study, the present study seeks to find answers to such questions as “Does ijmā' reinforce the weakness of a given narration?”, “Is it the weak narration or the ijmā' that is taken as evidence in such matters?”, and “Does a given weak tradition have any impact on the formation of ijmā' and vice versa?” In this context, the aim of the study is to explain the weak ḥadīth-ijmā' relationship through furū' sources rather than theoretical knowledge. First of all, the narration in question was analyzed in terms of ḥadīth science, and it was determined that it was weak and the exception mentioned therein is a latter addition (ziyāde). Following, the weak ḥadīth-ijmā' relation was traced especially through the commentaries on traditions. It is emphasized here that the tradition is weak, but that there is ijmā' on it. The fact that there is consensus on the weak exception section of the tradition supports the thought that that section was a later addition. In the fiqh literature, the views of different sects are have been researched. Here, the narration of the three qualities of water is conveyed either without pointing out its weakness or as a knowledge that is accepted/known by everyone. This shows that in fiqh books, narration is looked at in terms of whether or not to take it as evidence rather than in terms of its authenticity (sihhāt).

Extended Abstract

Ḥadīth Of 'Water is Pure Unless its Smell, Taste, and Color has Changed...': An Analysis within the Context of Weak Ḥadīth-Ijmā Relationship

The relationship between ḥadīths and evidences such as the Qur'an, Sunnāh and consensus (ijmā') is important. The existence of ijmā' on the authenticity (sihāt) and meaning of a narration is one of the important presumptions in terms of its belonging to the narrator and the taking of evidence. In this context, the existence of ijmā' in the direction of weak ḥadīth may indicate that the narration was reinforced as non-isnād. One of the examples given to this is ḥadīth of "Water is clean as long as its smell, taste, and color do not change." In terms of ḥadīth technique, not all versions of the narration are free from weakness. However, it is stated that the narration is ijmā' based on its content. The subject of the study is to analyze the weak ḥadīth-ijmā' relationship through the example in question. The present study seeks to find answers to such questions as "Does ijmā' reinforce the weakness of a given narration?", "Is it the weak narration or the ijmā' that is taken as evidence in such matters?", and "Does a given weak narration have any impact on the formation of ijmā' and vice versa?" In this context, the aim of the study is to reveal the weak ḥadīth-ijmā' relationship through examples rather than theoretical knowledge. The study is discussed under five headings.

In the first title, the narrations about the cleanliness of the waters are roughly given. In this context, the narrations related to the subject are as follows: The narration of Ibn 'Abbās (d. 68/687), "Nothing pollutes the water"; the narration of Abū Sa'īd al-Khudrī (d. 74/693), "Water is clean, nothing pollutes it"; and the narration of Ibn b. 'Umar (d.73/693); "Water does not get dirty when it has two ḳulle (water bowl)." Apart from these, there is the narration of Abū Umāma al-Bāhilī (d. 86/705), which is the subject of the study. The narrations emphasize that the water is clean in general, and some are transmitted in a way to allocate the general rule such as "until there are two ḳulle " or "unless its smell, taste, and color change."

In the second title, the narration of "Water is clean as long as its smell, taste and color do not change", which is the subject of research, has been analyzed in terms of ḥadīth science. In most of the sources, The narration was transmitted individually by the order of Abū Umāma > Rashīd b. Sa'd, then was distributed by four narrators. The narrations were seen weak due to by Risdīn b. Sa'd, Ahves b. Ḥakīm, Bakıyye b. Velīd, and Ḥafş b. 'Umar. In addition, it contains problems in terms of loosenes (irsāl) and ref'. Apart from Abū Umāma, there are narrations from Sevbān (d.54/674) in Dāraḳuṭnī's (d.385/995) Sunan, and Muaz b. Cebel (d.17/638) in Ṭaberī's (d.310/923) Tehzībü'l-âşâr with the same content as a single version (tarīk). Both tarīks are weak because of their narrators. It is stated that there is an agreement among the scholars regarding the weakness of the narration of the three

qualities of water. First of all, Shāfi'ī (d. 204/820) drew attention to the weakness of the narration. Most people who evaluated the narration drew attention to the weakness of the narration.

In the third title, use of the narration in the first two centuries is examined. There is no halted (mevkūf) narration about the three characteristics of water. Firstly, Zuhri's (d.124/742) views on the subject are encountered. Afterwards, there are the views of scholars such as Imām Mālik (d.179/795) and Sufyān al-Tawrī (d.161/778). There are loose (mursal) narration first in the Muṣannef of Abdurrazzāk (d.211/826), and later elevated (merfū)-mevkūf ve connected (muttasıl)-unconnected (munkatī^c) narration in the works of Ibn Mādja (d.273/887), Ṭaberānī (d.360/971), Dāraḳuṭnī and Bayhaḳī (d.458/1066) about the three qualities of water. In the works of Bukhārī (d.256/870) and Tirmidhī (d.279/892), it is mentioned as the opinion of Zuhri and other scholars. Both the absence of mevkūf narrations in the early periods and the lack of place in the narration books can be seen as data supporting the weakness of the narration.

In the fourth title, the weakness of the narration and its relation with ijmā^c are discussed in particular in ḥadīth commentary books. First of all, after the weakness of the narration, it was emphasized that there was ijmā^c on the three characteristics of water. Ibn Munzir (d.318/930) says that the consensus of scholars is when water whose smell, taste and color changes is waste. Before him, Shāfi'ī, after drawing attention to the weakness of the narration, states that the opinion of the general is in this direction, on the contrary, there is no opinion of the scholars. Later, within the Shāfi'ī sect, this discourse was similarly continued by scholars such as Bayhaḳī, Nawawī (d.676/1277), and Ibn Ḥadjar (d.852/1449). In the Ḥanafī sect, Ṭahāwī (d.321/933) points to narration and ijmā^c as the evidence of the opponents. Afterwards scholars such as Zeylāī (d.762/1360), Moğulṭay b. Kılıc (d.762/1361) and 'Aynī (d.855/1451) emphasize the weakness of the narration and consensus, similar to the views of scholars in the Shāfi'ī sect. Ibn Abd al-Barr (d. 463/1071), one of the Mālikī scholars, points to the narration and consensus that is evidence in her own sect, but does not mention the weakness.

Scholars who are in the direction of ḥadīthism generally point out the weakness of the narration and state that there is consensus afterwards. This seems to have been said to emphasize that the narration, even if it's weak, can be taken as evidence and that it supports the authenticity (sihhāt) of the narration. However, on the contrary, there are some who say that since the narration is weak, it cannot be evidence, and in this case, consensus will be taken as evidence.

In the fifth title, the use of the knowledge of the three characteristics of water in the fiqh literature has been examined. The knowledge of the three qualities of water is used as a generally accepted phenomenon in the fiqh literature, unlike the ḥadīth literature. According to Ḥanafī, if dirt falls into it, it becomes najis in small waters whether or not its three characteristics change, and if one of its three characteristics changes in large waters and streams, the water becomes waste. According to Mālikī, if one of its three characteristics changes, whether small or large, the water

becomes dirty. According to Shāfi'î, if dirt falls into water with less than two towers, it becomes dirty. If one of its three characteristics changes in waters with more than two *ku*lle, the water becomes dirty. Hanbalî also have a close view with Shāfi'î. As it is understood, the information in question, whether it contains a narration or not, is a knowledge that is accepted as common by most fiqh scholars (except Zāhiri).

As a result, it is understood that the exception part of "unless its color, smell, taste changes" is a latter addition (*ziyāde*) to the narration of "Water is clean, nothing pollutes it." The reason for the mentioned latter addition may be the general acceptance by the scholars, which has been seen since the first periods, as seen in the fiqh literature. In other words, *ijmā'* may be the reason for the latter addition in the narration. However, the knowledge of the three qualities of water, although not literally, but in concept, It should not be forgotten that it may have been inherited from the time of the Prophet (pbuh).

ملخص موسع

رواية 'إِنَّ الْمَاءَ لَا يُنَجِّسُهُ شَيْءٌ، إِلَّا مَا غَلَبَ عَلَى رِيحِهِ وَطَعْمِهِ وَكَوْنِهِ': دراسة في سياق علاقة الحديث

الضعيف بالإجماع

إنّ علاقة الأحاديث الضعيفة بالدلائل مثل: القرآن، والإجماع له أهمية كبيرة. لكون الإجماع في موضوع مفهوم الرواية ووجودها، هو أحد القرائن المهمة من حيث نسبة قائل الرواية ومدلولها. لأن الإجماع يتجه للاستفادة من الحديث الضعيف، فيستطيع أن يُبرز دعم الرواية بخارج الإسناد. وهذا أحد الأحاديث التي تُمثل لهذا الموضوع، رواية "إِنَّ الْمَاءَ لَا يُنَجِّسُهُ شَيْءٌ، إِلَّا مَا غَلَبَ عَلَى رِيحِهِ وَطَعْمِهِ وَكَوْنِهِ". وطرق هذه الرواية ليست خالية من الضعف بحسب قواعد أصول الحديث. لكن حصل الإجماع على محتوى الرواية. وموضوع الدراسة حول تحليل علاقة الحديث الضعيف بالإجماع. فهذه الدراسة يُبحث فيها عن أجوبة حول هذه الأسئلة: هل يؤيد الإجماع الرواية الضعيفة أم لا؟ وما هو حكم الإجماع في هذه المواضيع؟ هل يوجد أثر للرواية الضعيفة في تشكل الإجماع؟ أم هل للإجماع حكم آخر في الرواية الضعيفة؟ ومقصد الدراسة في هذا المجال هو إبراز علاقة الحديث الضعيف، بالإجماع، وإنها ليست عن طريق المعلومات النظرية بل عن طريق المثال الواقعي .

تشكّل هذه الدراسة من خمسة مباحث: المبحث الأول: ذُكرت روايات تتعلق بطهارة المياه ظاهراً. والروايات الموجودة في هذا الموضوع هي: رواية ابن عباس (ت. 68 / 687): "إن الماء لا ينجسه شيء" ورواية أبي سعيد الخدري (ت. 74 / 693): "إن الماء طهور لا ينجسه شيء" ورواية ابن عمر (ت. 73 / 693): "إذا كان الماء قُلْتَيْنِ لم يحمل الخبث". وفي لفظ: "لم ينجس". "إذا كان الماء قُلْتَيْنِ لم يحمل نجساً". وهو يفيد أن الماء إذا بلغ قلتين

يدفع عن نفسه النجاسة، ولا ينجس إلا إذا تغير أحد أوصافه الثلاثة: الطعم أو اللون أو الريح. وخارج عن هذه الروايات توجد رواية أبي أمامة (ت. 705 / 86). تؤيد روايات طهارة الماء عموماً، وبعضها تُنقل بالألفاظ التي تقيّد الحكم المطلق مثل: "إذا كان الماء قلتين" الماء عموماً، وبعضها تُنقل بالألفاظ التي تقيّد الحكم المطلق مثل: "إذا كان الماء قلتين" أو "إلا ما غلب على ريحه وطعمه ولونه" ۞

المبحث الثاني: تمّ البحث على حسب أصول الحديث رواية "الماء طهور إلا ما غلب على ريحه وطعمه ولونه" وهذه هي موضوع الدراسة. وهذه الرواية نُقلت منفردة عن طريق راشد بن سعد < أبي أمامة في معظم المصادر، وبعدها انتشرت عن طريق أربعة رواة. وهذه الروايات بسبب جرح راشد بن سعد، وأحوس بن حكيم، وبقية بن وليد، وحفص بن عمر الذين يقعون في الأسانيد. فقد ضُعِّفَتْ بحسب الراوي. إضافة إلى هذه الروايات التي تعرضت إلى مشكلات في نفسها بحسب الإرسال والرفع. وتوجد روايات خارج أبي أمامة عن ثوبان في سنن الدارقطني (ت. 995 / 385) وعن معاذ بن جبل في تهذيب الآثار للطبري (ت. 923 / 310)، وإنها عن طريق واحد وتتضمن نفس المحتوى. وكلا الطريقتان ضعيفتان بسبب رواتهما. ويؤيد كون الاتفاق بين العلماء في موضوع ضعف الرواية إلى ثلاثة أوصاف للماء. نبّه الشافعي (ت. 820 / 204) إلى ضعف الرواية أولاً. ونبّه كثير من العلماء الذين دقّقوا في أصل الرواية إلى ضعفها .

المبحث الثالث: ركّز على استخدام الرواية في العصرين الأولين. وظهرت الأخبار الموقوفة التي تتعلق بثلاثة أوصاف للماء. منها: آراء الزهري (ت. 742 / 124) أولاً في هذا الموضوع. وبعده توجد آراء العلماء مثل: الإمام مالك (ت. 795 / 179) وسفيان الثوري (ت. 778 / 161). والروايات التي تتعلق بثلاثة أوصاف للماء موجودة في مصنف عبد الرزاق (ت. 826 / 211) وهي مرسلة، وبعده توجد الروايات المرفوعة/الموقوفة،

والمتصل/المنقطع عند ابن ماجة (ت. 887/273) والطبراني (ت. 971/360) والبيهقي (ت. 1066/458) والدارقطني. أما عند البخاري (ت. 870/256) والترمذي (ت. 892/279) تُذكر هذه الرواية بشكل آراء للزهري، والعلماء الآخرين، سواء عند ظهور الأخبار الموقوفة في العصور الأولى أم عند وجود هذه الروايات في كتب الرواية القليلة، ويمكن أن تُرى فيها تلك الآراء والمعلومات التي تدعم ضعف الرواية.

المبحث الرابع: ركز على ضعف الرواية وعلاقتها بالإجماع في كتب شروح الحديث. أولاً: ركّز فيه على ضعف الرواية وثانياً: ركز فيه على الإجماع الذي يتعلق بثلاثة أوصاف للماء. يقول ابن المنذر (ت. 930/318) أجمع العلماء على نجاسة الماء الذي تغير ريحه أو طعمه أو لونه. ونبه الشافعي قبل ابن المنذر على ضعف الرواية ثم عبّر عن كون آراء العلماء يتجه نحو هذه الجهة، وليس العكس. وبعد الشافعي أيضاً ظهر هذا الأمر في عرف الشافعية من جهة العلماء، كالبيهقي والنووي (ت. 1277/676) وابن حجر (ت. 1449/852). وفي عرف الحنفية يشير الطحاوي إلى الرواية التي فيها دليل للمخالفين ويشير إلى الإجماع. لكنه نبّه على ضعف الرواية. وبعد الطحاوي ركّز العلماء كالزبيعي (ت. 1360/762) وموغولتاي بن قليج (ت. 1360/762) والعيني (ت. 1451/855) على ضعف الرواية، والإجماع مثل: آراء علماء الشافعية. أما ابن عبد البر (ت. 1071/463) وهو من علماء المالكية، أشار إلى الرواية التي فيها دليل مذهبه وأشار إلى الإجماع. لكنه لا يقول موضوع الضعف. ويشدد العلماء الذين مالوا إلى الحديث على ضعف الرواية عموماً، وبعده يركّز على الإجماع. قد يقال هذا الأمر للانتباه، حيث الرواية وإن كانت ضعيفة يُستدلُّ بها، وأيضاً هذا الأمر يؤيد صحة الرواية. لكن بعض العلماء يقول عكس الأمر حيث لا تدلُّ الرواية الضعيفة، بل يدل الإجماع.

وأما المبحث الخامس: فقد ركز على ثلاثة أوصاف للماء في كتب الفقه. وأوصاف الماء المذكور في كتب الفقه بشكل عام مختلف عن كتب الحديث. فحسب الحنفية إذا وقعت النجاسة في الماء القليل، فغيرت ثلاثة أوصاف أم لا، فيصبح الماء نجساً. وأما الماء الكثير والماء الجاري إذا تغير أحد أوصافه الثلاثة فيصبح الماء نجساً. وحسب المالكية إن كان الماء قليلاً أم كثيراً فعندما يتغير أحد أوصافه الثلاثة يكون الماء نجساً. وحسب الشافعية إذا كان الماء أقل من قلتين إذا وقعت النجاسة فيه يكون الماء نجساً، أما في الماء الذي أكثر من قلتين إذا تغير أحد أوصافه الثلاثة فيكون الماء نجساً. ورأي الحنابلة قريب من رأي الشافعية. وحسب المفهوم يُستفاد من الرواية الضعيفة أم لا، هذه المعلومات يقبل بها أكثر علماء الفقه إتفاقاً، إلا الظاهرية .

نتيجة: يُفهم من الاستثناء يعني "إلا ما غير لونه وريحه وطعمه" هو زيادة على رواية "الماء طهور لا ينجسه شيء". فقد يكون سبب هذه الزيادة كما تُرى في مدونة الفقه قبول العام عند العلماء الذين يتعاملون بها من العصور الأوائل. وهناك قول آخر قد يكون الإجماع بسبب فعل الزيادة في الرواية. لكن يجب ألا تُنسى معلومة ثلاثة أوصاف للماء، فقد تكون موروثه من عهد النبي (ص) مفهوماً لا لفظاً.

الكلمات المفتاحية: الحديث، الضعف، الفقه، الماء، الطهارة، الإختلاف، الإجماع، الصحة.

Giriş

Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrirleri, sahâbe-tabîin tarafından çeşitli şekillerde anlaşılmış ve hicrî ikinci asırda şehirlerde ve ilim halkalarında benzer ve farklı uygulamalar oluşmuştur. Ebû Hanîfe (öl. 150/767), Mâlik b. Enes (öl. 179/795), Şâfiî (öl. 204/820) ve Ahmed b. Hanbel (öl. 241/855) gibi âlimlerin görüşleri ise çeşitli ilmî, sosyal, kültürel ve siyasal etkilerle taban bulmuş ve sonraki dönemlere aktararak mezhep boyutuna taşınmıştır. Fıkhın ilmî bir disiplin haline gelmesiyle fûrû fıkıh konuları, genel hatlarıyla ibadet başlığı altında tahâret, namaz, oruç, zekât, hac; muâmelât başlığında nikâh, talâk, vasiyet, miras; ukûbât başlığında had konuları sınıflandırılmıştır. Bu çalışmada tahâret bölümü konularından suların temizliğiyle ilgili "Kokusu, tadı ve rengi değişmedikçe su temizdir." rivayeti ele alınacaktır.

Suyun temizliği ile ilgili rivayetlere dair çalışmalar yapılmıştır. Örneğin "Kulleteyn" hadisini sened ve metin açısından tahlil eden bir çalışma¹ ile "Buzâ'a kuyusu" ve "Kulleteyn" hadisini birlikte ele alıp sıhhat durumlarını ve aralarındaki ihtilâfı konu edinen başka bir çalışma² bulunmaktadır. Elinizdeki çalışma ise suların temizliği ile ilgili rivayetlere genel olarak değindikten sonra suyun üç vasfını ifade eden hadise odaklanır. Müstakil bir çalışmaya rastlanılmamış olması, söz konusu rivayetin tercih edilme sebepleri arasında olsa da asıl sebep rivayetin zayıflığı ve icmâ ile ilişkisinin kurulmasıdır.³ Tüm tarikleri zayıf olmasına rağmen rivayetin içerdiği mana yani üç vasfından biri değişmedikçe suyun temizliği konusunda icmâ olduğu ileri sürülmüştür. Bu kapsamda çalışma, zayıf hadis-icmâ ilişkisini bir rivayet örneğinde ortaya koymayı hedeflemektedir. Çalışmada, icmânın kaynağı rivayet mi yoksa icmâ doğrultusunda rivayet mi şekillendi? sorusuna cevap aranacaktır. Hadis ile icmâ ilişkisini konu edinen çalışmalar mevcuttur.⁴ Söz konusu çalışmaların bir kısmı zayıf hadisin takviyesi bağlamında icmâyı ele almaktadır.⁵ Elinizdeki çalışma ise fûrû'daki bir örnek üzerinden konuyu ele alarak diğer çalışmalardan ayrılmaktadır.

¹ Recep Aslan, "Kulleteyn İle İlgili Rivâyetin İsnâd ve Metin Açısından Değerlendirilmesi", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* XI/1 (2011), 139-162.

² Yusuf Suiçmez, "Tahlîl ve Tahkîku'l-hilâf fî hadîsi bi'ri Budâ'a ve hadîsi'l-Kulleteyn (in Arabic)", *Hadis Tetkikleri Dergisi* XIII/2 (2015), 45-76.

³ Bekir Özüdoğru, *Hadis Anlam ve Amel: Râvi, Bölge ve Âlimlerin Ameli Özelinde Hadis-Amel İlişkisi* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2021), 244-245.

⁴ Bk. Mehmet Ali Yargı, *Meşhur Sünnetin Dindeki Yeri* (İstanbul: Ensar, 2009), 80-100; İbrahim İhsan Bayraktar, *Hadislerin Takviyesinde Telakkî bi'l-kabûlün Etkisi* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013).

⁵ Bk. Kadir Gürler, "Zayıf Hadisle Amel Edilip Edilmeyeceği Tartışmaları Arasında Bir Çözüm Yolu: Telakkî bi'l-kabûl", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22 (Şubat 2012), 5-28; Yusuf Acar, "Zayıf Hadisin Amel Karinesiyile Desteklenmesi ve Tirmizî'nin Süneni", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 37 (2014), 41-70; Abdurrahman Yılmaz, *Zayıf Hadisleri Takviye Yöntemleri* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017).

Öncelikle konuyla ilgili rivayetler genel olarak incelenecek ve suyun üç vasfı rivayeti teknik açıdan ele alınacaktır. Sonrasında rivayetin ilk dönemlerdeki kullanım şekli (merfû-mevkûf-maktû rivayet mi yoksa âlimlerin görüşü mü?) irdelenecek, hadis şerhleri ve fıkıh eserleri üzerinden zayıf hadis-icmâ ilişkisi analiz edilecektir.

1. Suyun Temizliğiyle İlgili Rivayetlere Genel Bir Bakış

Suların temizliğiyle ilgili birçok rivayet bulunmaktadır. Bu çalışmada “Suyun kokusu, tadı ve rengi değişmedikçe su temizdir.” şeklinde mukayyed lafızla nakledilen rivayet incelenecektir. Ancak bu konuda mutlak lafızla nakledilen rivayetler vardır. Dolayısıyla konuyla ilişkisi bağlamında diğer rivayetlere ve rivayet farklılıklarına yer verilecektir.

Suların mutlak olarak temiz olduğuna dair iki farklı lafızla nakledilen rivayet vardır. Birincisi “Su temizdir.”, ikincisi ise “Suyu hiçbir şey kirletmez.” rivayetleridir. Bu rivayetler genelde iki bağlamda nakledilmiştir. Birinci bağlam; İbn Abbas’tan (öl. 68/687) nakledilen “Suyu hiçbir şey kirletmez.”⁶ rivayetiyle ilgilidir. Bu rivayet, Hz. Peygamber’in eşleriyle diyalogu bağlamında nakledilmiştir. Nebî’nin (s.a.v.) hanımlarından birisi cünüplükten dolayı yıkanmış, ondan arta kalan suyla Hz. Peygamber abdest almıştı. Hanımı, ilgili suyla yıkandığını belirtmesi üzerine Hz. Peygamber bazı tariklerde “Su, cünüp olmaz.”⁷ çoğu tarikte ise “Suyu hiçbir şey kirletmez.” demiştir.⁸ Başka bir rivayette İbn Abbas, bu bilgiyi Hz. Peygamber’in hanımı Meymûne’den (öl. 51/671) nakletmektedir.⁹ Bu rivayetten anlaşıldığına göre İbn Abbas, teyzesi olan Meymûne’den bu bilgiyi duymuş ancak onu zikretmeyerek hanımlarından birisi/bazısı şeklinde nakletmiş olabilir.

İkinci bağlam ise Ebû Saîd el-Hudrî’den (öl. 74/693) nakledilen rivayette belirtilmiştir. Rasûlüllah’a (s.a.v.), içine hayız bezleri, köpek leşleri ve kokmuş malzemelerin atıldığı Buzâ’a kuyusundan abdest alınır mı, diye sorulduğunda O, “Su temizdir, onu hiçbir şey kirletmez.” demiştir.¹⁰ Yine Ebû Saîd el-Hudrî’den farklı bir rivayette de suyun temizliğine işaret vardır. Mekke-Medine

⁶ Ahmed B. Hanbel, *el-Müsned* (Lübnan-Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1999), 4/13 (No.2100); Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân, *Sahîhu İbn Hibbân bi Tertîb-i İbn Balabân* (Beyrût: Müessesetü’r Risâle, 1993), 4/47 (No.1241).

⁷ Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe, *el-Musannef* (Beyrût-Lübnan: Müessesetü’l-Ulûmi’l-Kur’ân, 2006), 2/136 (No.1522); Hanbel, *el-Müsned*, 4/14 (No.2102); Abdullah b. Abdirrahmân b. el-Fazl ed-Dârimî, *es-Sünen* (Riyâd: Dâru’l Muğnî, 2000), “Tahâret”, 57 (No.761); Muhammed b. Yezîd İbn Mâce, *es-Sünen*, thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî (Dâru İhyâi’l Kütübi’l Arabiyye, ts.), “Tahâret”, 33 (No.370); Muhammed b. İsâ et-Tirmîzî, *el-Câmiu’s Sahîh* (Beyrût: Dâru’l Ğarbi’l İslâmî, 1996), “Tahâret”, 48 (No.65).

⁸ Ebû Bekir Abdurrezzâk b. Hemmâm, *el-Musannef*, thk. Habîbu’r-Rahman el-’Azamî (Beyrut: el-Mektebü’l İslâmî, 1983), 1/109 (No.396); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/343 (No.2566); Ebû Ca’fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme et-Tahâvî, *Şerhu Meâni’l Âsâr*, thk. Muhammed Zührî en-Neccâr - Muhammed Seyyid Câdu’l Hak (Âlimü’l Kütüb, 1994), 1/26 (No.106); Hibbân, *Sahîhu İbn Hibbân bi Tertîb-i İbn Balabân*, 4/48 (No.1242).

⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 44/386 (No.26802).

¹⁰ Tirmizî, “Tahâret” 49 (No.66).

arasında yırtıcı hayvan, köpek ve eşeklerin geldiği havuzların durumu Hz. Peygamber'e sorulduğunda O, "Hayvanların karınlarındaki su, onlar için; kalan su ise bizim içindir, taharette kullanılabilir.", demiştir.¹¹ Buna benzer bir rivayet ise Câbir b. Abdillâh (öl. 78/697) tarafından nakledilmiştir. Sahâbe bir göle varmış ve gölde merkep artıklarına rastlayınca oradan su almaktan çekinmişler, Hz. Peygamber ise yanlarına gelince şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz suyu hiçbir şey kirletmez."¹² Her ne kadar bu rivayet İbn Mâce'de (öl. 273/887) Câbir b. Abdillâh'tan nakledilse de Tahâvî'de (öl. 321/933) Câbir b. Abdillâh ya da Ebû Saîd'ten şeklinde geçer.¹³ Ebû Saîd rivayetinin içeriğiyle uyumlu olması bu rivayetin de ondan nakledildiğini gösteren bir karinedir.

İbn Abbas ve Ebû Saîd tarafından nakledilen rivayetler, genel olarak suyun temiz olduğunu göstermektedir. Ancak suyun her zaman temiz olmadığı noktasında genel hükmü sınırlayan rivayetler vardır. Birincisi "kulleteyn" hadisidir. Hadisin başındaki "Hiçbir şey suyu pisletmez." ifadesi "su iki kulle oluncaya kadar" lafzıyla tahsîs edilmiştir. İbn Ömer'den (öl. 73/693) nakledilen bu rivayetin bağlamı ise genel hatlarıyla şöyledir: Hz. Peygamber'e hayvan ve yırtıcı canavarların geldiği çöldeki suyun hükmü sorulduğunda O, "Su iki kulle miktarına eriştiğinde pislik tutmaz/necis olmaz." diyerek cevap vermiştir.¹⁴ Küçük bazı farklılıklar olsa da genel hatlarıyla metin aynıdır. Sıhhat açısından çoğu tarikin hasen, bazısının zayıf olduğu ifade edilmiştir.¹⁵

Suların belli sınırlar dâhilinde temiz olduğunu ifade eden ikinci bir rivayet ise Ebû Ümâme el-Bâhilî (öl. 86/705) tarafından nakledilen "Su, rengi, kokusu ve tadı değişmedikçe temizdir, onu hiçbir şey kirletmez." hadisidir. Bu rivayet özelinde konu ele alındığı için ayrıntılı bilgi vermek yerinde olacaktır.

2. "Üç Vasfı Değişmedikçe Su Temizdir" Rivayetinin Hadis Tekniği Açısından İncelenmesi

"Su, rengi, kokusu ve tadı değişmedikçe temizdir, onu hiçbir şey kirletmez." rivayeti dört farklı kaynaktan geçmektedir.¹⁶ Burada sırayla rivayetin lafız farklılıklarına, rical tenkidine, isnad şemasına ve sıhhat durumuna yer verilecektir.

¹¹ İbn Mâce, "Tahâret", 76 (No.519).

¹² İbn Mâce "Tahâret", 76 (No.520).

¹³ Tahâvî, *Şerhu Meani'l-Âsâr*, 1/12.

¹⁴ İbn Mâce "Tahâret", 75 (No.517).

¹⁵ Bk. Aslan, "Kulleteyn İle İlgili Rivâyetin İsnâd ve Metin Açısından Değerlendirilmesi", 160.

¹⁶ İbn Mâce, "Tahâret", 76 (No. 521). Ebu'l-Hasen Ali b. Ömer ed-Dârekutnî, *Sünenü'd-Dârekutnî*, thk. Şuayp Arnaut vd. (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 2004), 1/30-32 (No. 45, 46, 47, 49, 50). Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, *es-Sünen* (Beyrut-Lübnan: el-Kütübül İlmîyye, 2003), "Tahâret", 268 (No. 1226, 1228, 1229). Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr* (Kâhîre: Mektebetü İbn Teymiyye, ts.), 8/104 (No. 7503).

Rivayetlerin çoğunda suyun temiz olması “suyu hiçbir şey kirletemez” olarak ifade edilmiştir,¹⁷ bazı rivayetlerde ise “necese” fiiline meful olan “hu” zamiri açık şekliyle yani su lafzıyla yazılmıştır¹⁸, suyun temiz olmasını ifade eden “temizlik” kelimesi ise iki farklı ismi fâil kalıbıyla zikredilmiştir.¹⁹

Rivayetlerde suyun necis olması, kokusunun, tadının veya renginin değişmesiyle vurgulanmıştır. Suyun bu üç vasfından birisinin değişmesi durumu bazı rivayetlerde ²⁰fiiliyle غلب bazılarında ise غيّر fiiliyle ifade edilmiştir.²¹

Rivayetlerde suyun necis olması durumu, içine karışan bir şeyin onun üç vasfından birisini değiştirmesiyle yani suyun üç özelliğinden birisinin değişmesi ile meydana geleceği belirtilmişken,²² bazı rivayetlerde bu durum istisna edatıyla tahsîs edilerek ifade edilmiştir.²³ Ancak burada koku ve tadın değişmesi suya ait olarak değil, suya karışan şeyin kokusunun ve tadının suya galip gelmesi olarak belirtilmiştir.

Son olarak bazı rivayetlerde suyun kokusu, tadı ve rengi olmak üzere üç özelliğinin değişmesi vurgulanmışken²⁴, bazılarında bu durum suyun rengi zikredilmeksizin, sadece suyun kokusu ve tadı olarak ifade edilmiştir.²⁵ Rivayetin iyi bir şekilde anlaşılabilmesi için isnad şeması verilecektir.

¹⁷ Dârekutnî, *Sünen*, 1/32 (No. 49, 50), Beyhakî, *Sünen*, “Tahâret”, 268 (No. 1226). (الماء لَا يَنْجِسُهُ شَيْءٌ).

¹⁸ Dârekutnî, *Sünen*, 1/30-31 (No. 46, 47). (لا ينجس الماء).

¹⁹ Birincisi; الماء طاهر şeklidir: Bk. Beyhakî, *Sünen*, “Tahâret”, 268 (No. 1228), ikincisi; الماء طهورٌ şeklidir: Bk. Dârekutnî, *Sünen*, “Tahâret”, 2 (No. 45).

²⁰ İbn Mâce, “Tahâret”, 76 (No. 521), Dârekutnî, *Sünen*, “Tahâret”, 2 (No. 45, 49), Beyhakî, *Sünen*, “Tahâret”, 268 (No. 1226), Taberânî, *Mu'cem*, 8/104 (No. 7503).

²¹ Dârekutnî, *Sünen*, “Tahâret”, 2 (No. 46, 47, 50), Beyhakî, *Sünen*, “Tahâret”, 268 (No. 1228, 1229).

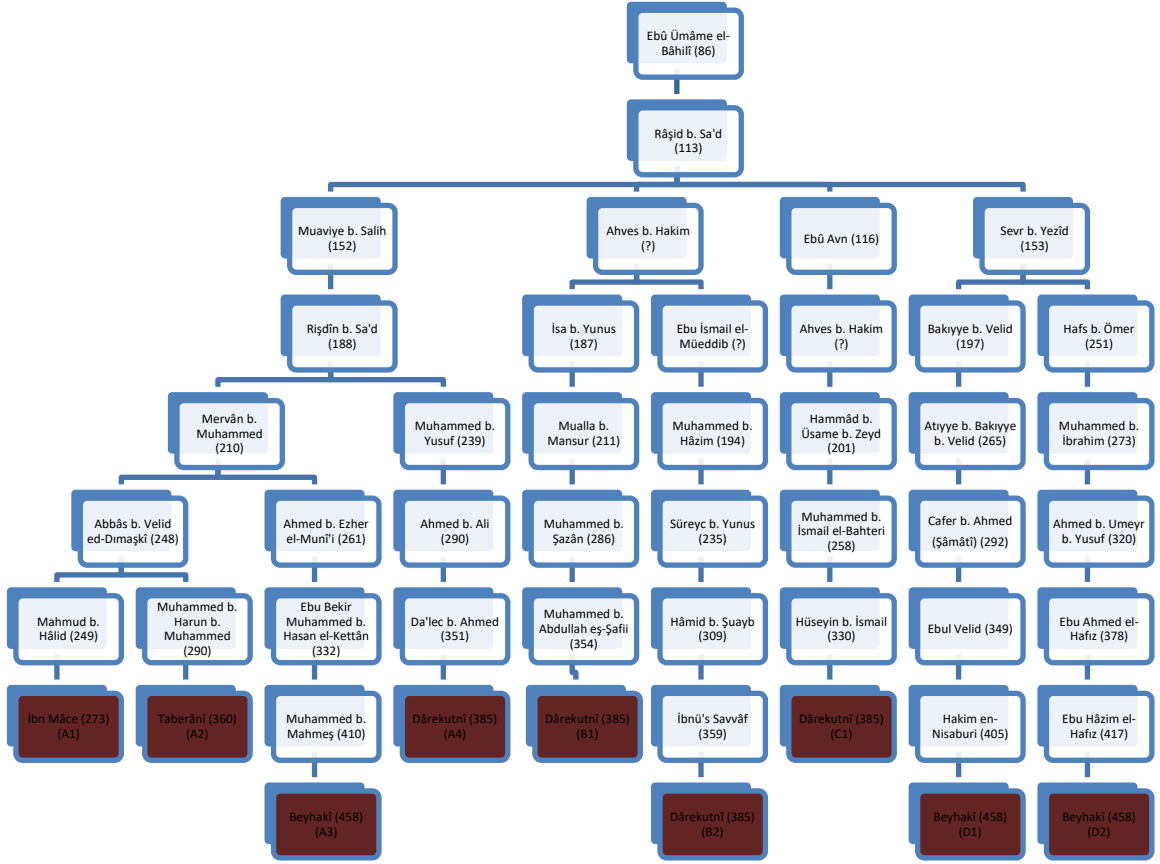
²² İbn Mâce, “Tahâret”, 76 (No. 521), Dârekutnî, *Sünen*, “Tahâret”, 2 (No. 50), Beyhakî, *Sünen*, “Tahâret”, 268 (No. 1229), Taberânî, *Mu'cem*, 8/104 (No. 7503). (غلب على ريحه وطعمه ولونه).

²³ Dârekutnî, *Sünen*, “Tahâret”, 2 (No. 49). (إلا ما غلب عليه ريحه أو طعمه).

²⁴ İbn Mâce, “Tahâret”, 76 (No. 521), Beyhakî, *Sünen*, “Tahâret”, 268 (No. 1228). (غلب على ريحه وطعمه ولونه).

²⁵ Dârekutnî, *Sünen*, “Tahâret”, 2 (No. 45, 46, 47, 49), Beyhakî, *Sünen*, “Tahâret”, 268 (No. 1229), Taberânî, *Mu'cem*, 8/104 (No. 7503). (إلا ما غلب عليه ريحه أو طعمه).

Şekil 1: “Rengi, Tadı veya Kokusu Değişmedikçe Su Temizdir.” Hadisinin İsnad Şeması

Yukarıda belirtildiği üzere “Su temizdir, suyu hiçbir şey kirletmez.” anlamında mutlak lafızlarla İbn Abbas ve Ebû Saîd el-Hudrî rivayetleri vardır. Bu genel mananın tahsîs edildiği (istisna) “renği, kokusu ve tadı değişmedikçe” rivayeti ise sahâbe (sadece Ebû Ümâme el-Bâhilî) ve tabiîn (sadece Râşid b. Sa'd (öl. 113/731) tabakasında ferd olarak nakledilmiştir.

Cerh-ta'dil âlimleri Râşid b. Sa'd'ın sika ancak çokça irsâli olduğunu söylemişlerdir.²⁶ Rivayet, Râşid b. Sa'd'tan dört râvîye dağılmaktadır. Birinci râvisi (A tariki) “sadûk” şeklinde ta'dil edilen Muâviye b. Sâlih'tir (öl. 152/769).²⁷ Rivayet ondan da ferd olarak “Dininde salih birisidir ancak zayıftır ve ihtilatı vardır.” şeklinde cerh edilen Rişdîn b. Sa'd (öl. 188/803)²⁸ tarafından nakledilmiştir. Ahmed

²⁶ İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't Tehzîb*, (Dâru'l Âsime, ts.), 315.

²⁷ Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehabî, *el-Kâşif fi Ma'rife Men Lehû Rivâye fi'l Kütübî's Sitte* (Cidde: Dâru'l Kible li's-Sekâfeti'l İslâmiyye-Müessesetü'l Ulûmi'l Kur'ân, 1992), 2/276.

²⁸ İbn Hacer, *Takrîb*, 326.

b. Ezher b. Munî'nin (öl. 261/874) ise ömrünün sonlarına doğru hafızasının zayıfladığı belirtilmiştir.²⁹ A1, A2, A3 ve A4 tariklerinin geri kalanları sika râvilerden oluşmaktadır.³⁰

A tariki, kendi tabakalarında ferd olan Râşid b. Sa'd'ın irsâlinin çok olması ve Rişdîn b. Sa'd'ın cerh edilmesi sebebiyle zayıftır.

İkinci râvisi (B tariki) "Hafızasının zayıf olduğu" belirtilen Ahves b. Hakîm'dir (öl. ?).³¹ Bu tarik, Râşid b. Sa'd'dan mürsel olarak olarak nakledilmiştir. Diğer râvileri sika olsa da gerek mürsel (munkatî') olması gerekse ferd olan Ahves b. Hakîm'in zayıf olmasından dolayı B tariki zayıftır.

Üçüncü râvisi (C tariki) Ebû Avn'dır (öl. 116/734). Bu tarik gerek Ahves b. Hakîm gerekse Hammâd b. Üsâme'den (öl. 201/816) (ömrünün sonlarında tedlis yapmıştır)³² dolayı zayıftır.

Dördüncü râvisi (D tariki) ise Sevr b. Yezîd'tir (öl. 150/770). Tariklerde bulunan râviler hakkında genel olarak güvenilir denilmiştir. Ancak Bakıyye b. Velîd'in (öl. 197/812) zayıf râvilerden çokça tedlisinin olduğu³³; Atıyye b. Bakıyye b. Velîd'nin (öl. 265/878) hata yaptığı ve garîb rivayetlerinin olduğunu³⁴; Hafs b. Ömer'in (öl. 251/865) zayıf bir râvi olduğu belirtmiştir.³⁵ Ravilerde görülen cerh ifadelerinden dolayı D tariki de zayıftır.

Ebû Ümâme'den nakledilen "Suyun rengi, tadı veya kokusu değişmedikçe su temizdir." rivayeti, ricâlinin bir kısmı hakkında ta'dîl ifadeleri kullanılmış olsa da, Rişdîn b. Sa'd, Ahves b. Hakîm, Atıyye b. Bakıyye b. Velîd ve Hafs b. Ömer hakkında cerh ifadeleri bulunduğu ve bazı tarikleri mürsel/munkatî' olduğu için zayıf görülmüştür.

Söz konusu rivayet, irsâl-ittisal ve ref' meselesi açısından tartışılmıştır. Ebû Hâtim'e (öl. 277/890) mürsel nakledilen B1 tariki sorulduğunda A tariklerinin muttasıl nakledildiğini ancak sahih olanın mürsel olan B tarikleri olduğunu ifade eder.³⁶ Aynı şekilde Dârekutnî (öl. 385/995), muttasıl

²⁹ İbn Hacer, *Takrîb*, 85.

³⁰ Mervan b. Muhammed (öl. 210/825) için bk. Abdurrahman b. Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't Ta'dîl* (Beyrût-Lübnan: Dâru'l Kütübi'l İlmiyye, 1953), 8/275. Abbas b. Velid (öl. 248/862) hakkında bk. İbn Hacer, *Takrîb*, 488, Mahmud b. Hâlid (öl. 249/863) için bk. Zehebî, *el-Kâşif*, 2/245. Ahmed b. Ezher (öl. 261/874) için bk. İbn Hacer, *Takrîb*, 85, Muhammed b. Hasan el-Kettân (öl. 332/943) için bk. Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'* (Müessesetü'r-Risâle, 1985), 15/318. Muhammed b. Mahmeş (öl. 410/1019) hakkında bk. Zehebî, *Siyer*, 17/276, Muhammed b. Harun b. Muhammed (öl. 290/902) için bk. Muhammed b. Hibbân, *es-Sikât*, (Dâru'l Fikr, 1975), 9/151. Ahmed b. Ali el-Ebbâr (öl. 290/902) hakkında bk. Zehebî, *Siyer*, 13/443, Da'lec b. Ahmed (öl. 351/962) hakkında bk. Zehebî, *Siyer*, 16/31.

³¹ İbn Hacer, *Takrîb*, 121.

³² İbn Hacer, *Takrîb*, 267.

³³ İbn Hacer, *Takrîb*, 174.

³⁴ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 8/527.

³⁵ İbn Hacer, *Takrîb*, 260.

³⁶ İbn Ebî hâtim, *İlel*, 1/547-548.

nakledilen rivayetlere, B tariklerini nakleden Ahves b. Hakîm'in muhalefet ettiğini belirtir.³⁷ Buna ilaveten Dârekutnî, Rişdîn (A tarikleri) dışında hiç kimsenin rivayeti merfû nakletmediğini, Rişdîn'in güvenilir olmadığını, doğru olanın bu sözün Râşid b. Sa'd'e ait olduğunu, nitekim Ebû Avn'ın da (C1 tariki) aynı şekilde naklettiğini belirtir.³⁸ Buna göre rivayet merfû değil maktû olmaktadır. Ancak şemada gözüktüğü üzere Rişdîn dışında Ahves b. Hakîm ve Sevr b. Yezîd tarafından da rivayet merfû nakledilmiştir. Nitekim İbn Teymiye'nin de (öl. 728/1328) Darekutnî'ye bu açıdan itiraz ettiği belirtilmiştir.³⁹

Ebû Ümâme dışında suyun üç vasfıyla ilgili Sevbân (öl. 54/673) ve Muaz b. Cebel'den (öl. 17/638) de rivayetler vardır. Sevbân >Râşid b. Sa'd>Muâviye b. Sâlih>Rişdîn b. Sa'd>Mervân b. Muhammed (öl. 210/825)>İsa b. Hâlid (Şurahbîl) (öl. ?)> Ali b. Serrâc (öl. 308/920)>Muhammed b. Musa (öl. ?) tarikiyle merfû olarak "Koku ve rengine herhangi bir şey galip gelmedikçe su temizdir." şeklinde nakledilir.⁴⁰ Bu tarik, Ebû Ümâme'nin A1, A2, A3 tariklerindeki Mervân b. Muhammed'e kadar aynı râvilerden oluşur. Dolayısıyla oradaki zayıflık sebepleri bu tarik için de geçerlidir. Rivayet, Muaz b. Cebel>Hâlid (öl. ?)>Sevr>Bakıyye>Hâlid b. Haliy (öl. 220/835)>İsâ b. Hâlid tarikiyle "Rasûlullah (s.a.v.) bize, su bulduğumuzda tadı ve kokusu değişmemişse ondan abdest almamızı ve onu içmemizi emretti." şeklinde rivayet edilir.⁴¹ Ancak bu tarikin de D1 ve D2 tariklerine benzediği ve onlardaki kusurlardan hâli olmadığı görülür. Her ne kadar söz konusu iki tarik, şâhid konumunda gibi gözüke de aşağıdaki açıklamalarda görüleceği üzere gerek hadis gerekse fıkıh eserlerinde Muaz b. Cebel rivayetine yer verilmemiştir. Sevbân rivayetine ise bazı yerlerde (Dârekutnî ve diğer bazı tahrîc eserleri) değinilmiştir. Bu rivayet, genelde Ebû Ümâme'den bilinmektedir.

Suyun üç vasfı rivayetlerinin zayıflığını ilk olarak Şâfiî'nin tespit ettiği görülmüştür. O, hadis hakkında "Nebî'den (s.a.v.), Ehl-i hadis nezdinde sâbit olmayan bir tarikle rivayet edilmiştir" der.⁴² Ahmed b. Hanbel'in benzer şekilde "Bu konuda hadis yoktur." dediği nakledilir.⁴³ Rivayetin farklı tariklerine değindikten sonra Beyhakî (öl. 458/1066) "Hadis kuvvetli değildir."⁴⁴ İbnü'l-Cevzî (öl.

³⁷ Ebu'l-Hasen Ali b. Ömer Dârekutnî, *el-İlelü'l-vâride fi'l-ehâdisi'n-Nebeviyye*, thk. Mahfûzu'r-Rahman Zeynullah (Riyad: Dâru't-tayyibe, ty.), 12/273-274.

³⁸ Dârekutnî, *Sünen*, 1/31-32 (No. 47,50).

³⁹ Abdullâh b. Yûsuf b. Muhammed ez-Zeylaî, *Naşbü'r-Râye li-Tahrîci Ehâdisi'l-Hidâye*, thk. Muhammed Avvâme (Cidde-Suud, Beyrut-Lübnan: Müessesetü'r Reyyân, Dâru'l Kible li's Sekâfeti'l İslâmiyye, 1997), 1/94-95.

⁴⁰ Dârekutnî, *Sünen*, 1/30 (No. 45); Cemaleddin Ebu'l-ferec İbnü'l-cevzî, *et-Tahkîk fi ehâdisi'l-hilâf*, thk. Abdulhumejd Muhammed (Beyrut: Dâru Kütübi'l-İlmiye, 1994), 1/40.

⁴¹ Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerir Taberî, *Tehzîbü'l-âsâr: Müsnedu Abdullah b. Abbas.*, thk. Mahmûd Muhammed Şakir (Kahire: Matbaatü'l-Medeni, 1982), 2/716.

⁴² Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî, *İhtilâfü'l-hadîs* (Beyrut: Dâru'l-fikr, 1990), 8/612.

⁴³ Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed İbn Kudâme, *el-Muğnî* (yy.: Mektebetü'l-kahire, 1968), 1/20.

⁴⁴ Beyhakî, *Sünen*, "Tahâret", 268 (No. 1229).

597/1201) "Hadisin sahih değildir."⁴⁵, İbn Hacer (öl. 852/1449) ise bu kişilere atıfla benzer şeyler söylemiştir.⁴⁶ Zeylaî de (öl. 762/1360) rivayetin tariklerine, râvilerine ve rivayetin merfû olup olmamasıyla ilgili tartışmalara dair değerlendirmelerde bulunduktan sonra özellikle râvilerinden dolayı ilgili rivayetin zayıf olduğunu belirtmiştir.⁴⁷ Sonuç olarak Nevevî'nin (öl. 676/1277) sözleriyle ifade etmek gerekirse muhaddislerin hadisin zayıf olduğunda ittifak ettikleri görülür.⁴⁸

Bütün tarikleri tek tek değerlendiren İbn Mülakkîn'in (öl. 804/1401) görüşüne göre hadisin ilk bölümü olan "Suyu hiçbir şey kirletmez." bölümü, sahih/hasen ancak ikinci bölüm olan istisna tarafı yani üç vasfın değişmesini ifade eden taraf zayıftır.⁴⁹ Şayet ikinci bölümün zayıf olduğu ya da Hz. Peygamber'e ait olmadığı varsayılırsa söz konusu istisnanın bir tür ziyade olduğu anlaşılacaktır. Peki, bu ziyadenin sebebi suyun üç vasfının değişmesiyle ilgili icmâ olduğu bilgisi olabilir mi?

3. Suyun Üç Vasfı Bilgisinin İlk İki Asırda ve Rivayet Kitaplarındaki Durumu

Suyun üç vasfıyla ilgili bilginin kaynağının (merfû rivayetler dışında) tabîîn âlimlerine dayandığı tespit edilmiştir. Nakledildiğine göre bir rivayette kuyuya düşüp ölen hayvan başka bir rivayette ise durgun su hakkında Zührî (öl. 124/742), suya necis bir şey/meyte isabet eder ve tadı, rengi kokusu değişmemişse su temizdir, demiştir.⁵⁰

Yine Hasan-ı Basrî (öl. 110/728), Nehaî (öl. 96/714), Evzâî (öl. 157/774) Ehl-i Medine'nin Zührî'nin görüşünde olduğu belirtilir. Medine fakîhlerinden Rebiatü'r-rey'e (öl. 136/753) göre kuyuya bir meyte düşerse rengi, kokusu ve tadı değişmemişse onunla abdest almakta bir beis yoktur.⁵¹

Tâbiîn sonrasında Mâlik b. Enes (öl. 179/795) ve Süfyân es-Sevri'nin (öl. 161/778) de aynı görüşte olduğu nakledilir. Sahnûn'dan (öl. 240/854) nakledildiğine göre Mâlik şöyle demiştir: Birisi bir meytenin düştüğü ve rengi, tadı değişmiş bir sudan abdest alıp namaz kılmışsa namazı iade etmesi gerekir. Şayet suyun rengi, tadı, kokusu değişmemişse bu namaza zarar vermez.⁵² Süfyân es-Sevrî de su hakkında tadı ve rengi değişmedikçe bir beis yoktur, demiştir.⁵³

⁴⁵ İbnü'l-cevzî, *Tahkîk*, 1/40.

⁴⁶ Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî İbn Hacer, *et-Telhîsü'l-habîr fî tahrîci ehâdisi'r-Râfi'i'l-kebîr* (ty.: Dâru Kütübî'l-ilmiyye, 1989), 1/135-136.

⁴⁷ Zeylaî, *Nasbu'r-Râye*, 1/94.

⁴⁸ Ebû Zekerîyye Muhyiddîn Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-muhezzeb* (Beyrut: Dâru'l-fikr, ty.), 1/110-111.

⁴⁹ İbn Mülakkîn, *Telhîsü'l-habîr*, 1/401.

⁵⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdisselam Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, ts., 1/132; Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *el-Câmiu's Sahîh* (Beyrût: Dâru İbn'i Kesîr, 2002), "Vudû" 72; Taberî, *Tehzîbü'l-âsâr*, 2/735; Beyhakî, *Sünen*, "Tahâret", 268 (No. 1225).

⁵¹ Sahnûn, *Müdevvene*, 1/132; Taberî, *Tehzîbü'l-âsâr*, 2/735.

⁵² Sahnûn, *Müdevvene*, 1/132.

⁵³ Taberî, *Tehzîbü'l-âsâr*, 2/735.

Merfû, mevkûf ve maktû rivayetlerde “Su temizdir, onu hiçbir şey kirletmez.” anlamında birçok rivayet bulunurken⁵⁴ üç vasfını ifade eden istisna kısmıyla mevkûf rivayetlerin hiç olmaması ve maktû rivayetlerin ise az olması dikkat çekicidir. Genelde Zührî, Rebiâ ve Mâlik gibi Medine âlimlerinden görüşler nakledilmektedir.

İlk dönem *Musannef* tarzı rivayet kitaplarından *Muvatta*'da konu ele alınmamıştır. Abdürrezzak (öl. 211/826), eserinin Taharet bölümü, “Suyu hiçbir şey kirletmez” babı altında konuyla ilgili rivayetlere yer verir. Burada merfû, mevkûf ve maktû rivayetler olup suyun üç vasfıyla ilgili sadece Ahves b. Hakim > Âmir b. Sa'd (öl. 103/721)>Nebî (s.a.v.) tarikiyle (C1 tariki) mürsel rivayet vardır.⁵⁵ İbn Ebî Şeybe (öl. 235/849), Taharet bölümü, “Suyu hiçbir şey kirletmez” ve “kulleteyn” babları altında konuyla ilgili merfû, mevkûf ve maktû birçok rivayete yer verir fakat eserde suyun üç vasfı rivayetine rastlanmaz.⁵⁶ *Müsned* türü eserlerde rivayete rastlanmamıştır. Buhârî (öl. 256/870) eserinde üç vasfı konusyla ilgili “yağ ve suya necâset düşmesi” başlığının terâcim kısmında sadece Zührî'nin sözünü verir.⁵⁷ Söz konusu rivayetin Buhârî'nin sıhhat şartlarını taşımadığı ya da Buhârî için rivayet olarak görülmediği düşünülebilir. İbn Mâce, tahâret ve sünen bölümü “İçinde necis bir şey olduğu halde necis olmayan su miktarı” babında “kulleteyn” rivayetlerine; “havuzlar” babında ise Câbir b. Abdullah, Ebû Saîd el-Hudrî ve Ebû Ümâme rivayetlerine yer verir.⁵⁸ Anlaşıldığı kadarıyla İbn Mâce, suların temizliğini miktar ve renk-koku-tat olmak üzere iki kategoride değerlendiriyor. Su iki kullenden az ve içine necis bir şey düşmüşse ya da su iki kullenden fazla ancak renk-koku-tat değişmişse suyun temiz olmadığını ima eder. Tirmîzî (öl. 279/892) ise “Suyu hiçbir şey kirletmez.” babı altında Ebû Saîd el-Hudrî'den gelen Buzâ'a kuyusu rivayetine yer verir. Konuyla ilgili İbn Abbas ve Âişe'den (öl. 58/678) rivayetler olduğunu belirtir. Farklı bir bab başlığı vermeden zikredilen (50 bab) başlıkta İbn Ömer'in kulleteyn rivayetine yer verir. Tirmîzî'nin bu iki rivayeti cem' ettiği anlaşılıyor. Nitekim sonrasında Şâfiî, Ahmed b. Hanbel ve İshâk'ın (öl. 238/853) “Su iki kulleğe ulaştınca tadı, rengi, kokusu değişmemişse onu hiçbir şey kirletmez.” görüşünde olduklarını aktarır.⁵⁹ Tirmîzî, burada renk-koku-tat bilgisini rivayet olarak değil âlimlerin görüşü olarak zikreder. Buradan Tirmîzî'nin suyun üç vasfı belirten kısmın hadisten öte âlimlerin görüşü/icmâsı olduğu fikrinde olduğu anlaşılıyor. Bunların dışında Müslim (öl. 261/875), Dârimî (öl. 255/869), Ebû Dâvûd (öl. 275/889), Nesâî (öl. 303/915) gibi âlimlerin eserlerinde suyun temizliği konusuna değinilmesine rağmen üç vasfı konusuna değinilmemiştir.

⁵⁴ Taberî, *Tehzîbü'l-âsâr*, 2/691-713.

⁵⁵ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 1/78-81.

⁵⁶ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 1/131-133.

⁵⁷ Buhârî, *el-Câmiu's Sahîh*, “Vudû” 72.

⁵⁸ İbn Mâce, *es-Sünen*, “Taharet” 75-76.

⁵⁹ Tirmîzî, “Taharet” 49-50.

Ebû Ümâme rivayetinin ilk dönemlerde ferd olarak nakledilmesi, ilk dönem rivayet eserlerinde mürsel olarak Abdürrezzâk'ın *Musannef*'inde yer alması, Buhârî ve Tirmîzî gibi eserlerde ise Zührî ve diğer âlimlerin görüşü olarak zikredilmesi, İbn Mâce'nin eserinde zayıf tarikle geçmesi yine Dârekutnî'deki tariklerin bazısında Ebû Avn ve Râşid b. Sa'd'ın görüşü olarak nakledilmesi, rivayetin Hz. Peygamber'e aidiyetinin düşük olduğunu göstermektedir. Medine çevresinde yaygın olan ve amel edilen bilginin ilgili süreçte "Suyu hiçbir şey kirletmez" rivayetine eklenerek nakledildiği anlaşılmaktadır. Söz konusu bilgiler, rivayetinin teknik açıdan değerlendirmeleriyle örtüşmektedir. Veriler ve analizler, suyun üç vasfı bilgisinin hicrî ikinci asırda kullanılmaya başlandığını ve bir şekilde "su temizdir" rivayetlerine ziyade edildiğini göstermektedir. Nitekim ikinci asır sonralarına doğru konu, icmâ ile ilişkilendirilmeye başlanmıştır.

4. Suyun Üç Vasfını İfade Eden Zayıf Rivayetinin İcmâ ile İlişkisi

Herhangi bir ayetin ya da hadisin nasıl anlaşılacağı ya da uygulanacağı noktasında icmâ olgusu önemlidir. Özellikle ihtilâflı rivayetlerin çözümünde icmâ işlevsel bir görev üstlenir.⁶⁰ Aynı zamanda rivayetinin icmâya uygun ya da muhâlif olması arz metotları bağlamında rivayetlerin sıhhatiyle ilişkilendirilmiştir.⁶¹ Yine zayıf hadislerin takviye edilmesinde yani bir zayıf hadisin delil alınabilmesi, onunla amel edilebilmesi ya da isnad dışı bir karine olarak Hz. Peygamber'e aidiyetinin tespit edilmesinde icmânın rolü olduğu belirtilir.⁶² Nitekim Hatîb el-Bağdâdî'ye göre (öl. 463/1071), bir haber doğrultusunda icmâ olması ya da genelin onu kabul edip amel etmesi, haberin sahih olduğunun delillerindedir.⁶³ İbn Hacer ise, İmam Şâfi'ye atıfla benzer şeyleri söyleyerek suyun üç vasfını bildiren rivayeti ve "Vârise vasiyet yoktur." rivayetini örnek verir.⁶⁴ Bu kapsamda "Su temizdir..." rivayetinin zayıf olan istisna bölümü doğrultusunda icmânın varlığı ve rivayet ile icmânın ilişkisi, özellikle ihtilâfî'l-hadis ve şerh kaynakları üzerinden irdelenecektir. Çünkü suyun üç vasfıyla ilgili rivayet nakledildikten sonra genelde söz konusu rivayetinin zayıf olduğu ancak bu konuda icmâ olduğu vurgusu yapılır. Hadisin zayıflığı bilgisinin peşi sıra icmâ vurgusunun yapılması, icmânın hadisin sıhhatine işaret olarak mı yoksa her ne kadar rivayet zayıf olsa da konuyla ilgili icmâ delilinin olduğunu belirtmek için mi söylendiği kestirmek zordur.

Üç vasfından birisinin değişmediği müddetçe suyun temiz olduğuna dair icmâ bilgisi birçok kaynaktan geçer. İbnü'l-Münzîr (öl. 318/930), icmâya dair eserinde ister az ister çok olsun içine pislik

⁶⁰ İhtilâflı rivayetlerin çözümünde neshin tespiti ve rivayetler arası tercihte icmâ örnekleri için bk. İsmail Lütfi Çakan, *Hadislerde Görülen İhtilâflar ve Çözüm Yolları (Muhtelefü'l-hadis İlmî)*. (İstanbul: İFAV Yayınları, 2012), 217, 243.

⁶¹ Misfir b. Gurmullah Dumeynî, *Hadiste Metin Tenkidi*, çev. İlyas Çelebi vd. (İstanbul: Kitapevi, 1997), 312-337; Enbiya Yıldırım, *Hadiste Metin Tenkidi: Tarihi Süreç, Yeni Yaklaşımlar* (Ankara: OTTO Yayınları, 2015), 462-463.

⁶² Bayraktar, *Telakkî bi'l-kabûl*, 49, 53, 161-179; Yılmaz, *Zayıf Hadisleri Takviye Yöntemleri*, 73-98.

⁶³ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Fakîh ve'l-mütevakkih*, 1/471.

⁶⁴ Ahmed b. Ali b. Muhammed İbn Hacer el-Askalanî, *en-Nüket alâ Kitabi İbn-i Salâh*, thk. Rebi' b. Hâdî (Medine: İmâdetü'l-bahsi'l-ilmî bi'-câmiati'l-islamî, 1984), 1/494-5.

düşüp tadı, kokusu veya renginden birisinin değiştiği suyun necis olduğu konusunda âlimlerin icmâ ettiklerini belirtir.⁶⁵ İbnü'l-Münzir öncesinde rivayetin zayıflığına ve konuyla ilgili icmâ vurgusuna ilk olarak Şâfiî'nin yer verdiği görülür. Ebû Ümâme rivayetinin ehl-i hadîse göre zayıf olduğunu belirten Şâfiî, “Bu sözün genelin sözü olduğu bunun aksine âlimlerin görüşünün bilenmediğini” söyler.⁶⁶ Şâfiî benzer bir değerlendirmeyi “vârise vasiyet yoktur” hadisi için de söylemiştir.⁶⁷ Bu rivayetin sahâbî râvisinin Ebû Ümâme olması ve ilk tabakalarda ferd olarak nakledilmesi, ele aldığımız suyun üç vasfını bildiren rivayetle benzerlikleri açısından dikkate şayândır. Şâfiî'nin ifadeleri aynı “Vârise vasiyet yoktur.” rivayetinde olduğu gibi sonrasında takipçileri tarafından aynen benimsenmiştir. Örneğin Beyhakî, “Hadis kuvvetli değildir, ancak necasetle üç vasfından birisi değiştiğinde suyun necis olduğunda ihtilâf bilmiyoruz.” ifadesini kullanır.⁶⁸ Şâfiî ve Beyhakî'nin rivayet zayıf olsa da konuyla ilgili icmâ olduğunu söylemeleri, iki şekilde anlaşılabilir. Birincisi, rivayet zayıftır ama bu doğrultuda icmâ vardır, yani icmâ zayıf rivayeti desteklemektedir. İkincisi ise rivayet zayıftır, delil alınamaz, ancak bu konuda icmâ delil alınır. Nevevî, ikincisi görüşü benimsemiş gibidir. Ona göre rivayet ihticac edilemeyecek kadar zayıf olup, âlimler zayıflığında icmâ etmişlerdir. Görüşünü Şâfiî ve Beyhakî'nin görüşleriyle destekleyen Nevevî'ye göre rivayetin baş tarafı olan “Su temizdir, onu hiçbir şey kirletmez.” kısmı sahihtir. Ebû Ümâme rivayetindeki istisna kısmı ise zayıftır. Bu durumda icmâ delil alınır.⁶⁹ Aynı gelenek içerisinde yer alan İbn Hacer, Buhârî'yi şerh ederken suyun üç vasfıyla ilgili rivayete Zührî'nin ve Ebû Ubeyd'in (öl. ?) görüşü bağlamında yer verir. Onlara göre birisi bir ibriğe bevletse ve bu ibrikteki suyun üç vasfından birisi değişirse, bu ibrikten abdest almak câizdir. Burada İbn Hacer'in suyun üç vasfı bilgisini kabul ettiği görülmektedir. Sadece burada büyük/küçük su ayırımına gidilmediği yani “kulleteyn” rivayeti göz ardı edildiği için itirazda bulunmuştur. Nitekim söz konusu görüşün çirkin olduğunu ifade eden İbn Hacer, içine necaset karışan bir suyun necis olup olmadığını, “kulleteyn” hadisiyle ayırt edilebileceğini söyler. Suyun üç vasfı rivayeti hakkında Şâfiî'nin görüşünü aktaran İbn Hacer, sonrasında renk, tat veya koku özelliklerinden birisinin değişmesiyle, suyun necis olacağı konusunda bir ihtilâf olmadığını ifade ederek icmâyâ işaret etmiş, ancak o, suyun üç vasfını bildiren İbn Mâce'nin Ebû Ümâme'den naklettiği hadisin isnadından dolayı zayıf olduğunu belirtmiştir.⁷⁰ Görüldüğü üzere Beyhakî, Nevevî ve İbn Hacer, Şâfiî çizgisini devam ettirmiş, hadisin zayıf olduğunu ancak bu konuda icmâ olduğunu ifade etmişlerdir. Rivayetin

⁶⁵ Ebû Bekr Muhammed b. İsmail İbnü'l-münzir, *el-İcmâ'*, thk. Fuad Abdu'l-mun'im (yy.: Dâru'l-müslim, 2004), 35.

⁶⁶ Şâfiî, *İhtilâfî'l-hadîs*, 8/612.

⁶⁷ Özüdoğru, *Hadis Anlam ve Amel*, 206-216 Burada zayıf hadis icmâ ilişkisine yön veren rivayet olarak “Vârise vasiyet yoktur.” rivayeti incelenmiştir.

⁶⁸ Beyhakî, *Sünenü'l-kübrâ*, 1/393 (No.1129).

⁶⁹ Nevevî, *Mecmû'*, 1/110-111.

⁷⁰ İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bâri bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî* (Beyrut-Lübnan: Dâru'l-Marife, 1959), 1/342.

zayıflığına dikkat çekmelerine rağmen peşi sıra icmâ vurgusunu yapmaları, rivayetin icmâ ile takviye edildiği fikrinde olabileceklerini düşündürmektedir.

Hanefî âlimlerinden Tahâvî (öl. 321/933), ihtilâfî'l-hadis ile ilgili eserinin "İçine necâset düşen su" başlığı altında suyun üç vasfıyla ilgili rivayete yer verir. Bazılarının Ebû Saîd rivayeti olan "Suyu hiçbir şey kirletmez" doğrultusunda rengi, kokusu, tadı değişmedikçe hiçbir şeyin suyu pisletmeyeceği görüşünde olduklarını nakleder. Muhaliflerin bu konuda icmâ ve Ebû Ümâme rivayetini delil getirdiklerini belirtir. Ebû Ümâme rivayetinin münkatî' olduğunu, oysa onların (muhtemelen Şâfiîler ve ehl-i hadis), bu tür senedi kopuk rivayetleri delil olarak kabul etmediklerini söyler. Her ne kadar Tahâvî, icmâ ve Ebû Ümâme rivayetini muhaliflerin delilleri olarak zikretse de karşı çıktığı şey, (örneğin Mâlikîlerin) içinde pislik dahi olsa suyu hiçbir şeyin kirletmeyeceği görüşüdür. Oysa kıyas yoluyla anlaşılmaktadır ki "Suyu hiçbir şey kirletmez" ifadesi içinde pislik olan sular için değil, içindeki pislikler giderildikten sonraki sular içindir. Tahâvî söz konusu görüşünü leş düşen Zemzem kuyusunun temizlenmesi gibi rivayetlerle destekler.⁷¹ Tahâvî suyun üç vasfıyla ilgili bilgiyi kullanmakta ancak bunun muhalifler tarafından yanlış görüşleri için delillendirildiğini ima etmektedir. Nitekim aynı gelenek içerisindeki Zeylâî (öl.762/1361), *Hidâye*'deki hadisleri tahrîc ettiği eserinde konuyla ilgili bütün rivayetleri değerlendirmiş ve suyun üç vasfıyla ilgili olarak az ya da çok olması fark etmeksizin içine düşen bir necâset nedeniyle üç vasfından birisi değişen suyun necis olduğu konusunda icmâ olduğunu belirtmiştir.

Ancak Zeylâî ilgili hadisin garipliğine/zayıflığına vurgu yapmış ve bu zayıflığın isnad zincirinde bulunan Rişdîn b. Sa'd nedeniyle meydana geldiğini belirtmiştir.⁷² Aynı dönemlerde yaşayan Hanefî hadis âlimlerinden Moğultay b. Kılıç (öl.762/1361), suların temizliğiyle ilgili rivayetleri tek tek isnad açısından değerlendirir.⁷³ Bu kapsamda İbn Mâce'nin Ebû Ümâme kanalıyla rivayet ettiği "Necâset, suyun tadına, rengine veya kokusuna galip gelmedikçe su necis sayılmaz." hadisi isnadında yer alan Rişdîn b. Sa'd nedeniyle zayıf; Beyhakî'nin Mervân kanalıyla rivayet ettiği "Su iki kulle miktarı olup tadı ve kokusu değişmedikçe bu su necis sayılmaz." hadisi ise kuvvetli değildir.⁷⁴ Ancak Moğultay, İbn Mâce hadisinin farklı bir kanal ile Dârekutnî tarafından rivayet edildiğini, bundan dolayı hadisin sahih mertebesine çıktığını ifade etmiş ve Şâfiî'nin icmâ vurgusuna atıfta bulunmuştur.⁷⁵ Açıklamalarından anlaşıldığına göre Ebû Ümâme rivayeti, tariklerin birbirini desteklemesi ya da rivayeti icmânın

⁷¹ Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed Tahâvî, *Şerhu meâni'l-âsâr*, thk. Muhammed Zehra en-Neccâr (Beirut: Alemü'l-kütüb, 1994), 1/11-18.

⁷² Zeylâî, *Nasbu'r-Raye*, 1/95.

⁷³ Alâüddîn Moğultay b. Kılıç, *Şerhu Sünen'i İbn Mâce* (Mekke: el-Mektebetü'l Arabiyyetü's Suû'diyye, 1999), 1/546.

⁷⁴ Moğultay b. Kılıç, *Şerhu Sünen'i İbn Mâce*, 1/549.

⁷⁵ Moğultay b. Kılıç, *Şerhu Sünen'i İbn Mâce*, 1/552.

desteklemesi sebebiyle sahih mertebesine çıkabilir. Yani zayıf rivayet hem isnad ile hem de isnad dışı bir takviye olarak icmâ ile desteklenmektedir.

Hanefî şârihlerden Aynî (öl.855/1451) ise İbn Hacer'de olduğu üzere suyun üç vasfıyla ilgili hadise Zührî'nin görüşü bağlamında değinir ve rivayetin Ebû Ümâme tarafından nakledildiğini belirterek öncelikle isnada dair bilgi verir. Rivayetin hem râvilerinde hem de merfû olmasında problemler olduğuna değinen Aynî, Beyhakî'nin görüşlerine atıfta bulunur. Aynî, her ne kadar suyun üç vasfıyla ilgili hadisin zayıf olduğunu belirtse de İbn Hacer gibi bu konuda ihtilâf edilmediğini belirterek icmâyâ işaret eder. Nitekim Aynî, mutlak suyu ifade ederken hadisteki manaya değinir. Ona göre rengi, kokusu veya tadı değişmeyen mutlak suları kullanmakta bir beis yoktur. Çünkü her su asıl itibariyle temizdir. Bu doğrultuda necâset karıştığı zaman suyun rengi, kokusu veya tadı değişmediyse su necis olmaz.⁷⁶

Tahâvî, Zeylâî, Moğultay b. Kılıç ve Aynî gibi Hanefî hadis âlimleri, ilgili rivayetleri hadis ilmi çerçevesinde değerlendirmiş ve Ebû Ümâme rivayetinin zayıf olduğunu belirtmiştir. Ancak her ne kadar farklı görüşte olsalar da Şâfiî'nin konuyla ilgili icmâ olduğuna dair görüşünü vurgulamayı ihmal etmemişlerdir. Bunun sebebi ise Hanefîlerin ümmet tarafından makbul sayılan zayıf rivayetleri delil aldıkları görüşü olabilir. Nitekim bu minvalde verilen örnek Ebû Ümâme rivayeti olmuştur.⁷⁷

Mâlikî geleneğinin muhaddis âlimlerinden İbn Abdilerr (öl.461/1071), Buzâ'a kuyusuyla ilgili "Suyu hiçbir şey kirletmez." şeklindeki umûmî lafızlı rivayeti, suyun üç vasfını belirten rivayetle tahsîs ederek anlamıştır. İbn Abdilerr, burada Ebû Ümâme rivayetini "Nebî'den (s.a.v.) nakledildiğine göre" şeklinde aktarır. Rivayetin zayıflığına dair bilgi vermez. Rivayetin peşi sıra bu konuda icmâ olduğunu ekler.⁷⁸ Diğer geleneklerde olduğu gibi Mâlikî gelenekte de hem rivayet hem icmâ vurgusu gözükmektedir.

Son dönemde ehl-i hadîs hareketinin önemli simalarından olan Hindistanlı âlim Mübârekpûrî (öl.1865/1935), Tirmîzî şerhinde suyun mutlak olarak necis olup olmaması konusundaki ihtilâflı rivayetlere ve mezhep imamlarının görüşlerine yer verir.⁷⁹ Mübârekpûrî, Ebû Ümâme rivayetine suların necis olması ve kuyu sularının necisliği konularında Mâlikîlerin görüşleri olarak yer vermiştir. O, bu hadisin umûmîliğî hakkındaki ihtilâfî "kulleteyn" hadisi bağlamında çözmeye çalışmış, suyun

⁷⁶ Ahmed b. Mûsa b. Ahmed el-Aynî, *Umdetü'l -Kârî fi Şerhi Sahîhi'l- Buhârî* (Beyrut-Lübnan: Dâru'l Kütübî'l - İlmîyye, 2001), 3/235.

⁷⁷ Mahmud Esad Erkaya, *Hanefî Fakihlerin Muhaddisler Tarafından Zayıf Hükümü Verilen Hadisleri Kullanma Nedenleri (el-Hidaye Örneği)* (Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009), X, 165 y./66-70; Ümmetin kabulüne mazhar olmuş ya da amel edilegelen zayıf rivayetler için Hanefî âlimlerin görüşlerinin analizi için bk. Özüdoğru, *Hadis Anlam ve Amel*, 232-240.

⁷⁸ Ebû Ömer Yusuf b. Abdillâh en-Nemerî İbn Abdilber, *et-Temhîd limâ fi'l-Muvatta' mine'l-me'ânî ve'l-esânîd*, thk. Mustafa b. Ahmed el-Ulvî vd. (Mağrib: Vuzâratu umûmî'l-evkâf ve's-şuûni'l-İslâmî, 1967), 1/585-6.

⁷⁹ Muhammed Abdurrahman b. Abdurrahim Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-Ahfezî* (Dâru'l-Fikr, ts.), 1/210-212.

hacmi iki kulle miktarında değilse az bir pisliğin suyun üç vasfı değişmese de suyu necis yapacağını ancak su iki kullenden fazla ise üç vasıftan birisi değişmedikçe suyun temiz sayılacağını belirtmiştir.⁸⁰ Böylelikle o, suyun üç vasfı rivayetini “kulleteyn” rivayeti ile birlikte kullanmış, rivayetin sıhhatine ya da icmâya dair bir bilgi vermemiştir.

Farklı mezheplerden muhaddislik yönü ağır basan âlimler, genelde Ebû Ümâme rivayetinin sened açısından zayıflığını ortaya koymuşlar, peşinden bu konuda icmâ olduğunu belirtmişlerdir. Bu konuda her ne kadar açıkça ifade edilmese de zayıf hadis ile icmânın birlikte kullanımı, icmânın zayıf rivayetleri tashîh edeceğine dair bazı hadis usulü eserlerinde yer alan bilgileri⁸¹ teyit ettiğini düşündürebilir. Hatta bu tür rivayetler, hadis usulü eserlerinin içine icmâ gibi isnad dışı zayıf hadisin desteklenmesi meselesinin girmesinin sebebi olabilir. Ancak bu görüşün aksine Nevevî gibi zayıf hadis ile icmâyı ayıran âlimler de vardır. Mesela Ebû Dâvûd şerhinde Subkî (öl.1352/1933), Ebû Ümâme rivayetindeki istisna kısmının ziyâde olduğunu, bunun ise delil olamayacağını ifade eder. O, suyun üç vasfıyla ilgili icmâ olduğunu, zayıf rivayetin değil de icmânın delil alınması gerektiğini, hatta rivayetteki ziyâdenin manası doğrultusunda icmâ olmasının, rivayetin sıhhatini ifade edemeyeceğini belirtir.⁸² Benzer şekilde İbn Hibbân (öl. 354/965), “Suyu hiçbir şey kirletmez” rivayetini biri “kulleteyn” rivayeti diğeri ise “renği, kokusu, tadı değişirse su kirlenir” şeklindeki icmânın tahsis ettiğini belirtir. O, suyun üç vasfını rivayet olarak değil icmâ olarak ifade eder.⁸³ Şu halde şerhlerde rivayetin mefhumunca icmâ olması, bazıları tarafından zayıf rivayeti destekleyici bir unsur olarak bazıları tarafından ise birbirinden ayrı şeyler olarak anlaşılmıştır.

5. Suyun Üç Vasfı Rivayetinin/Bilgisinin Fıkıh Literatüründeki Görünümü

Bu başlıkta suyun üç vasfını ifade eden rivayetin dört amelî mezhep olan Hanefî, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî literatüründe kullanım alanı tespit edilmeye çalışılacaktır. Amaç, önceki başlıklarda ifade edilen icmâ ve zayıf rivayet ilişkisinin fıkıh literatüründeki görünümüdür. Farklı bir ifadeyle fıkıh literatürü, şerhlerde olduğu gibi rivayetin zayıflığına değinerek icmâ ile ilişkisini kuruyor mu yoksa zayıflığa işaret etmeden rivayeti/icmâyı doğrudan mı kullanıyor?

Mezhepler suların temizliği konusunda “suyun üç vasfından birisinin değişmesine göre necis olması” bilgisine/rivayetine yer vermiştir. Sadece Zâhirîler Buzâ'a kuyusu hadisinden dolayı suyun kendisinde necaset bulursa ve bu necaset suyun kokusunu, tadını veya rengini değiştirirse bile su mutlak olarak necis olmaz, görüşündedirler.⁸⁴ Fıkıh literatüründe suların temizliği konusu akarsu, büyük/küçük durgun su bağlamında ele alınmış; akarsular hakkında “üç vasfı değişmedikçe temizdir”

⁸⁰ Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l Ahvezî*, 1/212-213.

⁸¹ Ayrıntılı bilgi için bk. Bayraktar, *Telakkî bi'l-kabûl*, 171-179.

⁸² Ebû Muhammed Mahmûd b Muhammed b Ahmed Sübkî, *el-Menhelü'l-azbi'l-mevrûd şerhu Süneni'l-İmâm Ebî Dâvûd* (el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1351), 226-237.

⁸³ İbn Hibbân, *Sahîhu İbn Hibbân bi Tertîb-i İbn Balabân*, 4/57 (No.1249).

⁸⁴ Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l -Ahvezî*, 1/208.

denilmişken, durgun suyun hacmi hakkında ihtilâf edilmiştir. Şâfiîler bu konuda “kulleteyn” hadisini, Mâlikîler “su üç vasfı değişmedikçe temizdir” hadisini, Hanefîler ise farklı delilleri baz alarak açıklama yapmıştır.⁸⁵ Sadece bundan dolayı ilgili mezhepler “suyun üç vasfı” durumunu akarsu veya çok olan durgun suda gündeme getirmiş, az olan durgun suda ise necasetin bulunmasıyla bu suyun necis olacağını ifade etmiştir. Görünen o ki; fıkıh uleması, hadis şerhlerinden farklı olarak “suyun üç vasfından birisi değişmediği müddetçe su temizdir” bilgisini “ihtilaf olmayan husus”, “icmâ” vurgusu yapmaksızın kabul etmiştir.

Hanefî fukahası, suyun üç vasfıyla ilgili hadise İmam Mâlik’in delil aldığı rivayet olarak yer verirler. Ancak onlar ilgili rivayetin Buzâ’a kuyusu hakkında söylendiğini, orasının ise akarsu niteliğinde olduğunu, dolayısıyla akarsuların üç vasfı değişmedikçe temiz olduğunu ortaya koyarlar. Bu bağlamda Hanefîler, akarsuların üç vasfı değişmedikçe temiz olduğunu, durgun suların ise şayet küçükse içine düşen pislikten dolayı necis olacağı, büyükse ve üç vasfı değişmemişse temiz olduğu görüşündedirler.⁸⁶

Örneğin Serahsî (öl. 483/1090), suların temizliği konusunu suyun büyük veya küçük olmasına göre değerlendirmiş ve kendisine kan, içki, dışkı veya idrar düşen herhangi bir kuyunun necis olacağını ifade etmiştir. O, bu hususta Mâlik’in suyun tadı, kokusu veya renginden birisi değişmedikçe necis olmayacağını görüşüne “Sizden hiç kimse akarsuya bevletmesin, böyle bir suda gusül abdesti almasın”⁸⁷ hadisiyle karşı çıkmıştır. Serahsî suyun necis olması konusunda iki görüşün olduğunu söylemiştir. Birinci görüş; suyun içine necaset karışırsa su necis olur. Çünkü suya necaset karıştığı zaman suyun vasfı değişecek ve bu su sanki zaferan, bakla suyu gibi olacaktır. İkinci görüş; su necis olmaz ancak fâsitlikten dolayı onun kullanımından sakınılır. Çünkü necaset suyun içine işler, böyle bir suyun ise necasetsiz cüzü olmaz. Necasetin kullanımı ise haramdır. Serahsî, Mâlik’in kendi görüşü için delil olarak zikrettiği hadisin, Buzâ’a kuyusuyla ilgili olduğunu ifade etmiştir. Buzâ’a kuyusunun suyu ise akar bir sudur ve bu kuyunun suyu ile beş tane bostan sulanmaktadır. Yani Mâlik’in kendi görüşü için zikrettiği hadis aslında hacmi büyük olan sularla alakalıdır. Zaten Serahsî de akarsuyun üç vasfından birisi değişmedikçe içine necasetin düşmesiyle necis olmayacağını belirtmiştir.⁸⁸ Böylelikle Serahsî’nin, hem İmâm Mâlik’in delil aldığı bir rivayet olarak hem de konu içinde görüşlerini zikrederken genel bir bilgi olarak suyun üç vasfını kullandığı görülür.

Hanefî âlimlerinden Kâsânî (öl. 587/1191) benzer değerlendirmelerde bulunur. Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed’in görüşlerine yer veren Kasânî, İmâm Mâlik ve İmam Şâfiî’nin delillerine değinir.

⁸⁵ Mübârekpûrî, *Tuhfetü’l Ahvezî*, 1/208.

⁸⁶ Alâüddîn Ebû Bekr b. Mesûd b. Ahmed el-Kâsânî, *Bedâ’i’u’s Sanâî* (Beyrut-Lübnan: Dâru’l Kütübî’l İlmiyye, 1986), 1/71.

⁸⁷ Buhârî, *el-Câmiu’s Sahîh*, "Vudu' ", 68 (No.239); Müslim b. Haccâc b. Müslim, *el-Câmiu’s Sahîh* (Riyâd-Süveyd: Dâru’t Tayyibe, 2006), "Tahâret", 28 (No.282).

⁸⁸ Ebû Bekr Şemsü’l Eimme es-Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut-Lübnan: Dâru’l Mârife, ts.), 1/52.

Birçok yerde suyun vasıflarından bahseder. Mesela İmam Mâlik'in büyük ve küçük su miktarını, üç vasfından birinin değişip değişmemesine göre belirlediğini söyler.⁸⁹ Aynı şekilde İmam Mâlik'in suyun üç vasfını belirten rivayetinin Buzâ'a kuyusu hakkında söylendiğini, orasının ise akarsu olduğunu belirtir.⁹⁰ Her ne kadar Şâfiî ve Mâlikîlerin delil aldığı rivayetlerin sahih olmadığına dair bir görüş aktarsa da Kâsânî, mutlak suları suyun üç vasfıyla ilgili rivayetle delillendirir. Ona göre mutlak su denildiği zaman insanların aklına nehir suları, kaynak suları, kuyu suları, yağmur suları, durgun sular ve deniz suları gibi sular gelir. Bu suların hepsinden ister kendi yerlerinde olsun ister kaplarda olsun abdest almak câizdir. Çünkü mutlak suyun bir yerden başka bir yere taşınması onun mutlak su olma vasfını değiştirmeyecektir. Mukayyed su ise bu vasfı taşımadığı için onunla abdest almak caiz değildir. Nitekim Allah Rasûlü (s.a.v.) bu hususta, "Su temiz olarak yaratılmıştır, suyu rengini, kokusunu veya tadını değiştirmedikçe hiçbir şey necis yapamaz."⁹¹ buyurmuştur.⁹²

Anlaşıldığı kadarıyla suyun üç vasfı bilgisi, Hanefî kaynaklarda müsellem bir bilgi olup ayrıca bir icmâ vurgusu yoktur. Suyun üç vasfını ifade eden rivayet ise delil alınmakla birlikte Mâlikîlerin görüşünde olduğu gibi büyük-küçük her su için geçerli değildir.

Mâlikî mezhebine göre üç vasfı değişmedikçe genel olarak su temiz olup suyun azlığı ya da çokluğu fark etmez. Delilleri ise "Gökten suyu temiz indirdik" ayeti⁹³ ve "Su temiz yaratılmıştır, üç vasfı değişmedikçe onu hiçbir şey kirletmez" rivayetidir.⁹⁴ Söz konusu rivayetin Buzâ'a kuyusu özelinde söylendiği belirtilir. Ancak Buzâ'a kuyusu rivayeti -yukarıda belirtildiği gibi- "Su temizdir, onu hiçbir şey kirletmez" şeklinde geçmektedir. Suyun üç vasfı konusu, Ebû Ümâme rivayetinde bulunmaktadır. Mâlikî fıkıh literatüründe söz konusu rivayet, hadis kaynaklarından farklı olarak "Su temiz yaratılmıştır" şeklinde suyun üç vasfını bildiren ziyâdeyle senedsiz bir şekilde doğrudan "Nebî'den (s.a.v.)" rivayet edilmektedir. Örneğin, Mâlikî âlimlerinden İbnü'l-Kassâr (öl.397/1007), fıkıh usûlüne dâir eserinde "Hitab/sözün üzerine söylendiği sebep" başlığında örnek olarak Buzâ'a kuyusu hakkında sorulan soruya Nebî'nin (s.a.v.), "Su temiz yaratılmıştır..." şeklindeki sözünü örnek verir.⁹⁵ Yine hilâf ilmiyle ilgili *Uyûnü'l-edille* adlı eserinin birçok yerinde söz konusu rivayet suyun üç vasfıyla birlikte nakledilir.⁹⁶ Yine İbnü'l-Arabî (öl. 543/1148), Mâlikî âlimlerinin suyun temizliği konusunda "Allah suyu temiz yaratmıştır, değişmediği müddetçe onu hiçbir şey kirletmez" rivayetine

⁸⁹ Kâsânî, *Bedâ'i'u's Sanâî*, 1/71.

⁹⁰ Kâsânî, *Bedâ'i'u's Sanâî*, 1/72.

⁹¹ Dârekutnî, *Sünen*, "Tahâret", 2 (No. 45, 46).

⁹² Kâsânî, *Bedâ'i'u's Sanâî*, 1/15.

⁹³ en-Nahl, 16/10.

⁹⁴ Rivayet hakkında geniş bilgi için bk. İbn Hacer, *Telhîsü'l-habîr*, 1/128-130.

⁹⁵ Ebü'l-Hasan Ali b Ömer İbnü'l-Kassâr, *el-Mukaddime fi'l-usûl: Dirasât ve Nusûs fi usûli'l-fikhi'l-Mâlikî*, thk. Muhammed b. Hüseyin es-Süleymânî (Beirut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1996), 88-89.

⁹⁶ Ebü'l-Hasan Ali b Ömer İbnü'l-Kassâr, *Uyûnü'l-edille fi mesâili'l-hilâf beyne fukahâi'l-emsâr*, thk. Abdülhamid b. Sa'd b. Nasır es-Suudi (Riyad: Câmiatü'l-İmam Muhammed b. Suud el-İslâmiyye, 2006), 2/690, 710, 728 vd.

dayandığını belirtir.⁹⁷ Aynı şekilde söz konusu rivayeti, farklı mezhep âlimleri, Mâlikîlerin delillerini ortaya koyarken zikrederler. Meselâ, Hanefî âlimi Kudûrî (öl. 428/1037), “Onlar, Nebî'nin şu sözünü delil alırlar” diyerek⁹⁸, Şâfiî âlimi Mâverdî (öl. 450/1058) ise İmam Mâlik'in suların temizliği konusundaki görüşünün delilinin söz konusu rivayet olduğunu belirtir.⁹⁹ Ancak, İbn Hacer, “Allah suyu temiz yaratmıştır.” şeklinde bir rivayeti bulamadığını, Saîd b. Müseyyeb'in (öl. 94/713) “Allah suyu temiz indirmiştir.” şeklinde sözü olduğunu belirtir.¹⁰⁰

İbn Rüşd (öl. 595/1198) suların temizliği konusunu mutlak su kavramı ile ele almış ve bu hususta ulemanın, necasetin vasıflarından birisini değiştirmedığı suya mutlak su dediğini, bu suyun hem temiz hem de temizleyici olduğunu belirtmiştir. Ulema, necaset nedeniyle tadı, rengi veya kokusu değişen veya birden fazla vasfı değişen suyun necis olduğu ve bu su ile temizlik yapılamayacağı konusunda ittifak etmiş, kendisine necaset bulaşıp vasıfları değişmeyen suyun durumu hakkında da ihtilaf etmiştir.¹⁰¹ İbn Rüşd, suyun üç vasfıyla ilgili bilgiyi icmâ deliliyle ilişkilendirmektedir. Diğerlerinden farklı olarak suların temizliğiyle ilgili mezheplerin delil aldığı rivayetlere yer vermesine¹⁰² rağmen suyun üç vasfını rivayet olarak değil icmâ olarak vermektedir.

Mâlikî fıkıh geleneğinde suyun üç vasfı genelde “Su temiz yaratılmıştır...” şeklindeki rivayette kullanılmakta, İbn Rüşd gibi bazılarında ise konuyla ilgili icmâ vurgusu öne çıkmaktadır.

Şâfiî fıkıhında rivayetin zayıflığı ve icmâ vurgusu öne çıkmıştır. İmam Şâfiî suyun temizliği konusunu akarsu ve durgun su bağlamında ele almıştır. O, suyun akarsu olması durumunda içine düşen bir pislik nedeniyle onun necis sayılmasını ancak üç vasfından birisinin değişmesiyle mümkün olacağını, durgun suların ise ikiye ayrıldığını belirtmiştir. Birincisi, kendisine karışan necaset tadını, kokusunu veya rengini değiştirmedikçe temiz olan durgun sudur. Şayet bu necaset suyun üç vasfından birisini değiştirirse durgun su ister az olsun ister çok olsun necis olur. İkincisi ise, kendisine karışan her türlü necasetle necis olan durgun sudur. Şâfiî, bu iki durgun su arasındaki farkın “kulleteyn” rivayetine göre tespit edileceğini belirtir.¹⁰³ Şâfiî önceden belirtildiği üzere rivayetin zayıf olmasından dolayı burada suyun üç vasfı bilgisini “ihtilâf olmayan” şeklinde zikretmiştir. Şâfiî âlimlerden Nevevî, *Müzehheb*'teki üç vasfı rivayetini İbnü'l-Münzir'e atıfla “üzerinde icmâ edilen” şeklinde açıklar. O, Ebû

⁹⁷ Ebû Bekr Muhammed b. Abdullah İbnü'l-Arabi, *el-Mesâlik fi şerhi Muvatta'i Mâlik*, thk. Muhammed b. Hüseyin es-Süleymânî (Beyrut: Darü'l-Garbi'l-İslami, 2007), 7/541.

⁹⁸ Ebü'l-Hüseyyn Muhammed b. Ahmed el-Kudûrî, *et-Tecrid*, ed. Muhammed Ahmed Sirâc - Ali Cüma' Muhammed (Kâhire: Dârü's-selâm, 2006), 1/66.

⁹⁹ Ebü'l-Hasan Ali b Muhammed Maverdi, *el-Havi'l-kebîr hüve Şerhu Muhtasari'l-Müzeni.*, thk. Ali Muhammed Muavvaz, Adil Ahmed Abdülmecud (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999), 1/326.

¹⁰⁰ İbn Hacer, *Telhîsü'l-habîr*, 1/128-130.

¹⁰¹ Ebu'l Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed İbn Rüşd, *Bidâyetü'l Müçtehid ve Nihâyetü'l Muktesid* (Dâru'l Mârifet, 1982), 1/23.

¹⁰² İbn Rüşd, *Bidâye*, 1/25.

¹⁰³ Muhammed b. İdris eş-Şafiî, *el-Üm* (Dâru'l Vefâ, 2001), 2/8-9.

Ümâme rivayetinin zayıflığı hakkında icmâ edildiğini, rivayetteki istisna bölümün zayıf, baş tarafının ise sahih olduğunu ve suyun üç vasfıyla ilgili icmâ olduğunu, dolayısıyla icmânın delil alınacağını belirtir.¹⁰⁴ Nevevî'nin farklı kanallardan gelen "Suyun üç vasfından birisi değişmedikçe su temizdir." hadisini meşhur görüş olarak değerlendirmesi, büyük bir ihtimalle onun bu hadisi zayıf olarak görüp ancak uygulamanın üç vasfa râci olarak yapıldığını kabul etmesinden kaynaklanmış olabilir.

Hanbelî fikhında çalışma konusu olan rivayetin zayıflığı belirtilmiş olmasına rağmen mefhum olarak suyun üç vasfı bilgisi kullanılmıştır. Rivayete göre Ahmed b. Hanbel'e tadı ve kokusu değişen bir suyun hükmü sorulmuş, o da böyle bir su ile abdest alınamayacağını, bu suyun içilemeyeceğini söylemiş ancak bu konu ile alakalı da bir hadisin olmadığını belirtmiştir.¹⁰⁵ Hanbelî âlimlerden İbn Kudâme (öl. 620/1223), Ahmed b. Hanbel'in bu konu ile alakalı "hadis yoktur" kavlinin, Ebû Ümâme tarafından rivayet edilen ve çalışmaya konu olan hadisin isnadından kaynaklandığını belirtmiştir. Ancak o, Allah'ın (c.c.) meytayı haram kıldığını, şayet meyte suya düşerse onun tadını, kokusunu değiştireceğini artık meytenin tadı-kokusu olacağından dolayı suyun helal olmadığını bunun ise açık bir emir olduğunu açıklar.¹⁰⁶ İbn Kudâme, suyun necaseti konusunda, iki kullenden az olan suya necaset karışsa ancak suyun vasıflarından birisini değiştirmese suyun yine de necis olacağını söylemiş ve bu görüşün Hanbelî mezhebinde kabul edilen bir görüş olduğunu belirtmiştir.¹⁰⁷ Görünen o ki; Hanbelî mezhebinde "suyun üç vasfından birisi değişmedikçe su temizdir" rivayeti zayıf kabul edilse de iki kulle miktarında olan suların hükmünde "suyun üç vasfı" itibara alınmıştır. Bu durum ise Hanbelî mezhebinin "suyun üç vasfı değişmedikçe suyun temiz kabul edilmesi" genel görüşünü ya da icmâyı esas aldığını göstermektedir.

Suların temizliği ile alakalı çalışmaya konu olan "suyun rengi, kokusu veya tadı değişmedikçe su temizdir" rivayeti Mâlikî eserlerinde doğrudan delil alınmış, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinde yer yer zayıf olduğuna dikkat çekilmiştir. Hanefîler dahil olmak üzere dört mezhep tarafından suyun üç vasfı bilgisinin genel olarak kabul edildiği görülmektedir. Söz konusu genel kabul, bazen icmâ bazen "açık bir emir" bazen ise hiçbir ifade kullanılmadan genel bir ilke gibi kullanılmıştır. Bu durum üç vasfı bilgisinin ilk dönemlerden beri âlimler nezdinde bilinen bir husus olduğunu göstermektedir. Nitekim mutlak suların tarifinin, suyun üç vasfı bilgisine göre şekillendiği görülmektedir. Mesela Hanefî âlimlerinden Merğınânî (öl. 593/1197) üç vasfı hadisini mutlak suyun tanımında delil olarak kullanmıştır,¹⁰⁸ yine Mevsilî (öl. 683/1284) mutlak suya temiz bir şey karışması konusunda üç vasfı

¹⁰⁴ Nevevî, *Mecmû'*, 1/110-111.

¹⁰⁵ Muvaffakuddîn İbn Kudâme, *el-Muğnî* (Riyâd: Dâru Âlemi'l Kütüb, 1997), 1/38.

¹⁰⁶ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 1/39.

¹⁰⁷ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 1/42.

¹⁰⁸ Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî el-Mergînânî, *el-Hidâye*, ed. Talâl Yusuf (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.), 1/20.

durumunu ön plana çıkarmıştır.¹⁰⁹ Şâfiî ulemasından Begavî (öl.516/1122) de aynı şekilde suyun mutlaklığını “tahare” fiiliyle açıklamış ve bu durumu üç vasıfla vurgulamıştır.¹¹⁰

Buzâ’a kuyusu bağlamında nakledilen “Su temizdir, hiçbir şey kirletmez” rivayetine “Renk, koku, tadı değişmedikçe” şeklindeki istisna bölümünün ziyâde olduğu belirtilmişti. Aynı şekilde “kulleteyn” rivayetinin bir tarikinde “suyun üç vasfı değişmedikçe” ziyâdesi vardı. Söz konusu ziyadenin sebebi, fıkıh literatüründe görüldüğü üzere ilk dönemlerden beri görülen âlimler nezdindeki genel kabul olabilir. Farklı bir deyişle icmâ, rivayetteki ziyadenin yapılma nedeni olabilir. Ancak suyun üç vasfı bilgisinin lafzen olmasa da mefhum olarak Hz. Peygamber döneminden tevârüs edilmiş olabileceği ya da farklı bir çalışmada belirtildiği üzere zamanla yerleşen sıhhat kriterlerine göre rivayetin zayıf sayıldığı oysa önceden beri amel edilegelen bir rivayet olabileceği¹¹¹ unutulmamalıdır.

Sonuç

Hadis ilmi çerçevesinde “Rengi, tadı, kokusu değişmedikçe su temizdir.” şeklindeki rivayetin tüm tarikleri zayıflıktan ârî değildir. Her ne kadar sahâbe tabakasında Ebû Ümâme, Sevbân ve Muaz b. Cebel tarikleri olsa da sonraki tabakada zayıf râviler tarafından ferd olarak nakledilmiştir. Literatürde Sevbân ve Muaz b. Cebel rivayetleri tek bir tarikle geldiği ve tâlî kaynaklarda yer aldığı için genelde rivayet, Ebû Ümâme tarikiyle bilinmektedir. Tüm tarikler, ref, inkıta’, irsâl ve özellikle ortak râvilerin cerh edilmesi sebebiyle problemlidir. İlk iki asırda, suyun üç vasfı konusunda mevkûf ve maktû sayısının azlığı, seneddeki problemleri desteklemektedir. Buzâ’a kuyusu bağlamında “Su temizdir, onu hiçbir şey kirletmez.” rivayetlerine suyun üç vasfını ifade eden istisna bölümünün ziyâde olduğu görülmüştür. Rivayetteki ziyadenin mefhumunca üçüncü asır ve sonrasında icmâ vurgusu ön plana çıkmıştır.

Bu kapsamda rivayetin peşinden bu konuda âlimlerin icmâsı olduğu belirtilmiştir. Muhaddislik yönü olan âlimlerin bir kısmı, bu sözlerle icmânın zayıf rivayeti desteklediği imasında bulunmuş, bazıları ise rivayetin zayıf olduğunu, icmânın delil alınması gerektiğini söylemiştir. Fıkıh literatüründe ise suyun üç vasfıyla ilgili genel bir kabulün olduğu tespit edilmiştir. Mâlikî âlimleri nezdinde “Su temiz yaratılmıştır...” rivayetinin Buzâ’a kuyusu bağlamında söylendiği belirtilse de rivayet kitaplarında suyun üç vasfı ifadeleri tespit edilememiştir. Aynı şekilde Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî kaynaklarda yer yer rivayete yer verilse de suyun üç vasfı konusunda genel kabul olduğu anlaşılmıştır. Rivayetteki istisna bölümünün âlimler nezdindeki genel kabulden kaynaklı bir ziyâde olması muhtemeldir. Yani icmâ olgusu, “Suyu hiç birşey kirletmez.” şeklindeki rivayetin umûmî hükmünü tahsis edecek şekilde eklenmiş olabilir. Bu örnekten hareketle icmânın zayıf rivayeti

¹⁰⁹ Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta’lîl’l-Muhtâr*, ed. Mahmut Ebî Dakîka (Kahire: Matbatu’l-Halebî, 1938), 1/14.

¹¹⁰ Hüseyin b. Mes’ûd b. Muhammed el-Ferrâ’ el-Begavî, *et-Tehzîb* (Dâru’l Kütübi’l İlmiyye, 1997), 1/143.

¹¹¹ Özüdoğru, *Hadis Anlam ve Amel*, 253.

destekleyeceği/tashîh edeceği görüşü hatalı olacaktır. Fakat şunu da belirtmek gerekir ki; hem icmânın hem de zayıf da olsa rivayetin varlığı, söz konusu bilginin lafzen olmasa da mefhum olarak ya da amel edilegelerek Hz. Peygamber dönemine dayanabileceğini gösterebilir. Bu nedenle icmânın, rivayetin tashîh ya da tad'îf olarak sıhhatinden çok amel konusunda fikir verdiği söylenebilir. Ayrıca suyun üç vasfını belirten rivayetin, zayıf hadis-icmâ ilişkisi bağlamında "Vârise vasiyet yoktur." rivayetiyle benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir.

Kaynaklar / References / المصادر

- Acar, Yusuf. "Zayıf Hadisin Amel Karinesiyle Desteklenmesi ve Tirmizî'nin Süneni". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 37 (2014), 41-70.
- Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*. Lübnan-Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1999.
- Aslan, Recep. "Kulleteyn İle İlgili Rivâyetin İsnâd ve Metin Açısından Değerlendirilmesi". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* XI/1 (2011), 139-162.
- el-Aynî, Ahmed b. Mûsa b. Ahmed. *Umdetü'l Kârî fi Şerhi Sahîhi'l Buhârî*. Beyrut-Lübnan: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001.
- Bayraktar, İbrahim İhsan. *Hadislerin Takviyesinde Telakkî bi'l-kabûlün Etkisi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.
- Begavî, Hüseyin b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ'. *et-Tehzîb*. Dâru'l Kütübi'l İlmiyye, 1. Basım, 1997.
- Beyhakî, Ahmed b. Huseyn b. Ali. *es-Sünenü'l-kübrâ*. thk. Muhammed Abdulkadir Ata. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 3. baskı., 2003.
- Buhârî, Muhammed b. İsmâil. *el-Câmiu's Sahîh*. Beyrût: Dâru İbn'i Kesîr, 2002.
- Çakan, İsmail Lütfi. *Hadislerde Görülen İhtilaflar ve Çözüm Yolları (Muhtelefü'l-hadis İlmi)*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2012.
- Dârekutnî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ömer. *el-İlelü'l-vâride fi'l-ehâdisi'n-Nebeviyye*. thk. Mahfûzu'r-Rahman Zeynullah. Riyad: Dâru't-tayyibe, ty.
- Dârekutnî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ömer. *Sünenü'd-Dârekutnî*. thk. Şuayp Arnaut vd. 5 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 2004.
- Dârimî, Abdullah b. Abdirrahmân b. el-Fazl. *es-Sünen*. Riyâd: Dâru'l Muğnî, 2000.
- Dumeynî, Misfir b. Gurmullah. *Hadiste Metin Tenkidi*. çev. İlyas Çelebi vd. İstanbul: Kitapevi, 1997.
- İbn Ebî Hâtim, Abdurrahman b. *el-Cerh ve't Ta'dîl*. Beyrût-Lübnan: Dâru'l Kütübi'l İlmiyye, 1953.
- İbn Ebî Şeybe, Abdullah b. Muhammed b. *el-Musannef*. Beyrût-Lübnan: Müessesetü Ulûmi'l-Kur'ân, 2006.
- Erkaya, Mahmud Esad. *Hanefî Fakihlerin Muhaddisler Tarafından Zayıf Hükmü Verilen Hadisleri Kullanma Nedenleri (el-Hidaye Örneği)*. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Gürler, Kadir. "Zayıf Hadisle Amel Edilip Edilmeyeceği Tartışmaları Arasında Bir Çözüm Yolu: Telakkî bi'l-kabûl". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22 (Şubat 2012), 5-28.
- Abdurrezzâk, Ebû Bekir Abdurrezzâk b. Hemmâm. *el-Musannef*. thk. Habîbu'r-Rahman el-'Azamî. Beyrut: el-Mektebü'l İslâmî, 1983.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed. *Sahîhu İbn Hibbân bi Tertîb-i İbn Balabân*. Beyrût: Müessesetü'r Risâle, 1993.
- İbn Abdilber, Ebû Ömer Yusuf b. Abdillâh en-Nemerî. *et-Temhîd limâ fi'l-Muvatta' mine'l-me'ânî ve'l-esânîd*. thk. Mustafa b. Ahmed el-Ulvî vd. 24 Cilt. Mağrib: Vuzâratu umûmi'l-evkâf ve's-şuûni'l-İslâmî, 1967.
- İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî. *Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. Beyrut-Lübnan: Dâru'l-Marife, 1959.
- İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî. *Takrîbü't Tehzîb*. Dâru'l Âsime, ts.

- İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî. *et-Telhîsü'l-habîr fî tahrîci ehâdisi'r-Râfi'i'l-kebîr*. 4 Cilt. ty.: Dâru Kütübî'l-İlmiyye, 1989.
- İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî. *en-Nüket alâ Kitabi İbn-i Salâh*. thk. Rebi' b. Hâdî. 2 Cilt. Medine: İmâdetü'l-bahsi'l-ilmî bi'-câmiati'l-İslâmî, 1984.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed. *el-Muğnî*. 10 Cilt. yy.: Mektebetü'l-kahire, 1968.
- İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd. *es-Sünen*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Dâru İhyâi'l Kütübî'l Arabiyye, ts.
- İbn Rüşd, Ebu'l Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed. *Bidâyetü'l Müçtehid ve Nihâyetü'l Muktesid*. Dâru'l Mârifetü'l-İlmiyye, 1982.
- İbnü'l-Arabi, Ebû Bekr Muhammed b. Abdullah. *el-Mesâlik fî şerhi Muvatta'i Mâlik*. thk. Muhammed b. Hüseyin es-Süleymânî. 8 Cilt. Beyrut: Darü'l-Garbi'l-İslami, 2007.
- İbnü'l-cevzî, Cemaleddin Ebu'l-ferec. *et-Tahkîk fî ehâdisi'l-hilâf*. thk. Abdülhumeyd Muhammed. 2 Cilt. Beyrut: Dâru Kütübî'l-İlmiyye, 1994.
- İbnü'l-Kassâr, Ebü'l-Hasan Ali b Ömer. *el-Mukaddime fî'l-usûl: Dirasât ve Nusûs fî usûli'l-fikhi'l-Mâlikî*. thk. Muhammed b. Hüseyin es-Süleymânî. Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1996.
- İbnü'l-Kassâr, Ebü'l-Hasan Ali b Ömer. *Uyûnü'l-edille fî mesâili'l-hilâf beyne fukahâi'l-emsâr*. thk. Abdülhamid b. Sa'd b. Nasır es-Suudi. 3 Cilt. Riyad: Câmiatü'l-İmam Muhammed b. Suud el-İslâmiyye, 2006.
- İbnü'l-münzir, Ebû Bekr Muhammed b. İsmail. *el-İcmâ'*. thk. Fuad Abdu'l-mun'im. yy.: Dâru'l-müslim, 2004.
- Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mesûd b. Ahmed. *Bedâ'i'u's Sanâi*. Beyrut-Lübnan: Dâru'l Kütübî'l İlmiyye, 1986.
- Kılıç, Alâüddîn Moğultay b. Şerhu Sünen'i İbn Mâce. Mekke: el-Mektebetü'l Arabiyyetü's Suûdiyye, 1999.
- Kudûrî, Ebü'l-Hüseyin Muhammed b. Ahmed. *et-Tecrîd*. thk. Muhammed Ahmed Sirâc - Ali Cüma' Muhammed. Kâhire: Dârü's-selâm, 2. Basım, 2006.
- Mâverîdî, Ebü'l-Hasan Ali b Muhammed. *el-Havi'l-kebîr hüve Şerhu Muhtasari'l-Müzeni*. thk. Ali Muhammed Muavvaz, Adil Ahmed Abdülmevcud. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1999.
- Mergînânî, Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî. *el-Hidâye*. thk. Talâl Yusuf. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.
- Mevsîlî, Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd. *el-İhtiyâr li-ta'îli'l-Muhtâr*. thk. Mahmut Ebî Dakîka. Kahire: Matbatu'l-Halebî, 1938.
- Mübârekpûrî, Abdurrahman b. Abdirrahîm. *Tuhvetü'l Ahvezî*. Dâru'l Fikir, ts.
- Müslim, Müslim b. Haccâc b. *el-Câmiu's Sahîh*. Riyâd-Süveyd: Dâru't Tayyibe, 2006.
- Nevevî, Ebû Zekerîyye Muhyiddîn. *el-Mecmû' Şerhu'l-muhezzeb*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-fikr, ty.
- Özüdoğru, Bekir. *Hadis Anlam ve Amel: Râvî, Bölge ve Âlimlerin Ameli Özelinde Hadis-Amel İlişkisi*. İstanbul: İFAV Yayınları, 1., 2021.
- Sahnûn, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdisselâm. *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, ts.
- Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l Eimme. *el-Mebsût*. Beyrut-Lübnan: Dâru'l Mârifetü'l-İlmiyye, ts.
- Suiçmez, Yusuf. "Tahlîl ve Tahkîku'l-hilâf fî hadîsi bi'ri Budâ'a ve hadîsi'l-Kulleteyn (in Arabic)". *Hadis Tetkikleri Dergisi* XIII/2 (2015), 45-76.

- Sübkî, Ebû Muhammed Mahmûd b Muhammed b Ahmed. *el-Menhelü'l-azbi'l-mevrûd şerhu Süneni'l-İmâm Ebî Dâvûd*. 10 Cilt. el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Riyad., 1351.
- Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs. *İhtilâfî'l-hadîs*. 8 (Üm içerisinde) Cilt. Beyrut: Dâru'l-fikr, 1990.
- Şâfiî, Muhammed b. İdris. *el-Üm*. Dâru'l Vefâ, 2001.
- Taberânî, Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb. *el-Mu'cemu'l-Kebîr*. Kâhire: Mektebetü İbn Teymiyye, ts.
- Taberî, Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b Cerir. *Tehzîbü'l-âsâr: Müsnedu Abdullah b. Abbas*. thk. Mahmûd Muhammed Şakir. 2 Cilt. Kahire: Matbaatü'l-Medeni, 1982.
- Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed. *Şerhu meâni'l-âsâr*. thk. Muhammed Zehra en-Neccâr. 5 Cilt. Beyrut: Alemü'l-kütüb, 1994.
- Tirmîzî, Muhammed b. İsa. *el-Câmiu's Sahîh*. Beyrût: Dâru'l Ğarbi'l İslâmî, 1996.
- Yargı, Mehmet Ali. *Meşhur Sünnetin Dindeki Yeri*. İstanbul: Ensar, 2009.
- Yıldırım, Enbiya. *Hadiste Metin Tenkidi: Tarihi Süreç, Yeni Yaklaşımlar*. Ankara: OTTO Yayınları, 2015.
- Yılmaz, Abdurrahman. *Zayıf Hadisleri Takviye Yöntemleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân. *Siyeru a'lamî'n-nübelâ'*. Müessesetü'r-Risâle, 3. Basım, 1985.
- Zehebî, Muhammed b. Ahmed b. Osman. *el-Kâşif fi Ma'rife Men Lehû Rivâye fi'l Kütübi's Sitte*. Cidde: Dâru'l Kible li's Sekâfeti'l İslâmiyye-Müessesetü'l Ulûmi'l Kur'ân, 1992.
- Zeylâî, Abdullâh b. Yûsuf b. Muhammed. *Naşbü'r-Râye li-Taḥrîci Eḥâdîşi'l-Hidâye*. thk. Muhammed Avvâme. Cidde-Suud, Beyrut-Lübnan: Müessesetü'r Reyân, Dâru'l Kible li's Sekâfeti'l İslâmiyye, 1997.